

Primena Konvencije o pravima deteta u Srbiji

Koalicija nevladinih organizacija iz Srbije

Izdavač
CENTAR ZA PRAVA DETETA
Beograd, Skender Begova 20
Tel: (011) 33-44-170, 3286-700, 3286-690
<http://www.cpd.org.yu>
office@cpd.org.yu

Za izdavača
Nevena Vučković Šahović, direktor

Urednik svih izdanja
Ivana Stevanović

Lektura
Jasna Alibegović

Dizajn i priprema
Omnibus, Beograd

Štampa
Dedraplast, Beograd

Tiraž
300

ISBN 978-86-83109-44-9

Izradu Izveštaja pomogli Save The Children Norway i Save The Children Sweden

Save the Children
Norway

Save the Children
Sweden

PRIMENA KONVENCIJE O PRAVIMA DETETA U SRBIJI

Izveštaj pripremila Koalicija nevladinih organizacija iz Srbije pod
koordinacijom Centra za prava deteta
(Izveštaj je dostavljen Komitetu za prava deteta decembra 2007 godine i
predstavljen 4. februara 2008. godine u Ženevi)

Centar za prava deteta, Beograd; Užički centar za prava deteta, Romski kulturni centar - Vranjska banja; Društvo za zaštitu i unapređenje mentalnog zdravlja dece i omladine, Niš; Odbor za ljudska prava Valjevo, "Snaga prijateljstva" - Amity, Beogradski centar za ljudska prava; Forum civilne akcije - FORCA, Požega; Grupa 484, Beograd; Centar za interaktivnu pedagogiju, Beograd; ASTRA, Beograd; VelikiMali, Pačevo; Romski kulturni centar - Pralipe, Pirot; Centar za kreativni razvoj, Knjaževac; Centar za integraciju mladih - CIM, Beograd

CENTAR ZA PRAVA DETETA

Beograd, 2008

Sadržaj

I Uvod	7
II Opšte mere primene	11
III Definicija deteta	15
IV Osnovni principi	17
a) Pravo na život opstanak i razvoj	17
b) Najbolji interesi deteta	18
c) Zaštita od diskriminacije	18
d) Uvažavanje mišljenja deteta - pravo deteta na participaciju	21
V Gradanska i politička prava	25
a) Pravo na ime i državljanstvo	25
b) Sloboda izražavanja i pristup informacijama	26
c) Sloboda misli, svesti i veroispovesti	27
d) Pravo deteta na privatnost	28
e) Zabrana mučenja ili drugih okrutnih, nečovečnih ili ponižavajućih postupaka	30
VI Porodična sredina i alternativna briga	33
a) Pravo deteta na roditeljsko staranje	33
b) Izdržavanje deteta	35
c) Odvajanje deteta od roditelja	35
d) Alternativna briga	36
e) Usvojenje	37
f) Zaštita dece od zlostavljanja i zanemarivanja	38
VII Osnovna zdravstvena i socijalna zaštita	41
a) Zdravstvena zaštita	41
b) Socijalna zaštita i usluge	44
VIII Obrazovanje	47
IX Dete u posebnim situacijama	51
a) Deca ometena u razvoju	51
b) Prava deteta nevoljnih migranata	53
c) Iskorišćavanje dečijeg rada i prostitucija	55
d) Seksualno iskorišćavanje, otmica i trgovina decom	57

e) Prava deteta na zaštitu od nezakonite upotrebe narkotika i psihotropnih supstanci	59
f) Maloletničko pravosuđe	61
X Kako je nastala Koalicija i njen izveštaj	65
XI Učešće dece u procesu izveštavanja	66
Aneks I	
Ukratko o članovima Koalicije	67

I

UVOD

Srbija (bez Kosova i Metohije) danas:

osnovni podaci:	
Površina:	88.361 km ²
Broj stanovnika:	7.463.157
Etnički sastav:	
Srbi:	6.212.838
Romi:	108.193
Mađari:	293.299
Bošnjaci:	136.087
Albanci:	61.647
Crnogorci:	69.049
Broj dece (do 19 godina starosti):	1.662.029 (22,27%)
GDP po glavi stanovnika:	3.200 USD (procena)
Inflacija u 2007:	9%
Prosečna neto mesečna zarada:	25.228 dinara (oko 400 USD) ¹

Period koji je obuhvaćen Inicijalnim izveštajem o ostvarivanju Konvencije o pravima deteta u Republici Srbiji - period od 1992. do 2005. karakteriše neverovatan broj društvenih promena. Deca su u tom periodu odrastala u 2 politička režima i 3 različite države i preživela nekoliko ratova u okruženju.

Totalitarni režim koji je bio u Srbiji do 2000. godine osim apsolutne vlasti jednog čoveka nosio je sobom potpunu izolovanost države od ostatka sveta. Srbija nije bila član UN niti bilo kog drugog sistema u okviru međunarodne zajednice. Čak je bila isključena i iz svih sportskih takmičenja i velikog broja umetničkih takmičenja i manifestacija tokom tog perioda. Srbija je u 1993. godini imala najveću inflaciju ikada zabeleženu u svetu i prosečnu mesečnu platu od 2 DEM. Tokom 1998. kulminirali su sukobi na Kosovu i Metohiji koji su završeni međunarodnom intervencijom i bombardovanjem Srbije u proleće 1999. godine.

S druge strane, bio je to period kada su građani Srbije posle više od 60 godina izlazili na izbore i učili se osnovnim pravilima demokratskog sistema. Od jeseni 2000. godine i

¹ Podaci Republičkog zavoda za statistiku

predsedničkih izbora na kojima Slobodan Milošević gubi svoju vlast u Srbiji započinju sveobuhvatne društvene reforme. Tok reformi nije jednoličan, naprotiv u nekim oblastima kao što je npr. maloletničko pravosuđe urađene su organizovane i sistematske promene. U drugim pak, reforme su započete ali još uvek nema dovoljno vidljivih rezultata, dok je u pojedinim segmentima, kao što je pravosuđe reforma tek pokrenuta.

Trenutnu političku situaciju u Srbiji karakterišu: disfunkcionalna vladajuća koalicija, nedostatak vladavine prava, visok nivo korupcije i spor proces decentralizacije.

Pitanja koja se izdvajaju kao prioritet za 2008. i ubuduće, imajući u vidu napred opisane uslove u kojima se ostvaruju prava deteta u Srbiji su sledeća:

- Dalja implementacija Strategije za smanjenje siromaštva
- Isključenost i diskriminacija, s posebnom pažnjom na obrazovanje siromašne romske dece
- Zdravstvo, pogotovu treba posvetiti pažnju i u potpunosti obezbediti zdravstvene potrebe adolescenata
- Smanjenje nasilja prema deci
- Nacionalni, sveobuhvatni akcioni plan za decu u Srbiji mora biti ustanovljen
- Usvajanje Zakona o deci
- Usvajanje Zakona o zaštitniku prava deteta
- Dalje i brže sprovođenje reforme socijalne zaštite.

Najvažniji rezultati koji su postignuti do 2007. godine:

- Donet je Ustav 2006. koji izričito govori o **pravima** deteta, prvi put u ustavnopravnoj istoriji Srbije.
- Usvojen je veliki broj važnih zakona od kojih bismo izdvojili:
 - Porodični zakon (2005);
 - Zakon o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica (2005, u primeni od 1. januara 2006);
 - Krivični zakonik (2005, u primeni od 1. januara 2006);
 - Zakon o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja (2003, izmenjen 2004);
 - Zakon o zaštiti od diskriminacije osoba sa invaliditetom (2006).
- Donet je veliki broj strategija i protokola koje imaju za cilj poboljšanje stanja prava deteta u Srbiji, pre svega u oblasti:
 - Prava osoba sa invaliditetom;
 - Zaštite dece od zlostavljanja;
 - Zaštite dece od eksploatacije;
 - Zaštita dece od trgovine ljudskim bićima;
 - Inkluzije Roma.

- Značajno za razvoj prava deteta jeste i:
 - Formiranje i razvijanje Saveta za prava deteta kao savetodavnog tela vlade;
 - Izbor zamenika ombudsmana za prava deteta pri pokrajinskoj kancelariji ombudsmana za Vojvodinu; i
 - Izrada Izveštaja o ostvarivanju Konvencije o pravima deteta u Srbiji.

- Ali u ovom periodu nije ostvareno:
 - Značajno smanjenje broja dece koja žive u siromaštvu;
 - Uspostavljanje zaštitnika prava deteta (na republičkom nivou);
 - Povećanje i specifikacija budžetskih izdvajanja za decu;
 - Viši nivo političke zainteresovanosti, znanja i obzira prema deci;
 - Suštinska reforma sistema obrazovanja, u skladu s međunarodnim standardima;
 - Pобољшanje zdravstvenog stanja dece, pre svega adolescenata;
 - Zakonsko uređenje statusa nevladinih organizacija (civilnog sektora);
 - Viši nivo obrazovanja i širenja informacija o pravima deteta, u što širem krugu korisnika, što podrazumeva, pre svega, decu, roditelje, nastavnike i zdravstvene radnike;
 - Ustanovljavanje efikasnog sistema zaštite dece (i hitne intervencije) od svih oblika zlostavljanja i iskorišćavanja (eksploatacija), uključujući one koji se dešavaju u kontekstu trgovine, putem medija i dostupnošću štetnih informacija na Internetu.

II

OPŠTE MERE PRIMENE

Nacionalna strategija

Polazna osnova za sve aktivnosti i mere koje država Srbija preduzima u pravcu poboljšanja stanja prava deteta u Srbiji jeste Nacionalni plan akcije za decu koji je usvojen u februaru 2004. godine i koji sadrži smernice neophodne za poboljšanje položaja deteta, odnosno definiše pravce razvoja u pojedinim oblastima. Nacionalni plan akcije za decu ne predstavlja u pravom smislu reči nacionalnu strategiju jer ne obuhvata sva prava deteta. Nacionalni plan akcije za decu postavio je osnove za poboljšanje stanja prava deteta. Međutim, i nakon tri godine, posebno u oblasti zdravlja dece i položaja dece ometene u razvoju, nisu zabeleženi značajni pomaci unapređenja prava deteta. Malo je urađeno i u oblasti obrazovanja, i u oblasti zaštite prava dece bez roditeljskog staranja. Jedino je pitanje smanjenja siromaštva pokrenuto na sveobuhvatan način - kroz Strategiju za smanjenje siromaštva. Ali, ni u toj oblasti do sada nisu postignuti očekivani rezultati.

Donošenje Nacionalnog plana akcije za decu bio je osnova za donošenje lokalnih planova akcije - planova na nivou opština. Za sada je urađeno 16 lokalnih planova akcije (3 u 2005. godini i 13 u 2006. godini), ali se u nekim sredinama ne sprovode u punoj meri jer u budžetima opština nisu jasno predviđena sredstva za njihovu realizaciju, odnosno zbog čestih promena lokalne vlasti.

U 2007. još 5 gradova je pristupilo izradi lokalnih planova za decu. Nažalost, među njima još uvek nisu tri najveća grada u Srbiji: Beograd, Novi Sad i Niš.²

Uskladenost nacionalnog prava i Konvencije

Novi Ustav Srbije, usvojen 2006 godine, sadrži odredbu pod naslovom prava deteta. Ustav propisuje da se prava deteta uređuju zakonom, ali je propuštena velika prilika da se osnovni principi Konvencije o pravima deteta proklamuju i kao ustavni principi.

² Neki primeri dobre prakse:

Užice je prvi grad u Srbiji koji je doneo Strategiju za decu. Skupština opštine je usvojila taj dokument 2005. godine. U pitanju je strateški dokument koji je u potpunosti u skladu sa Nacionalnim planom akcije za decu i Strategijom za smanjenje siromaštva i nastao je kao rezultat lokalnih kapaciteta i zagovaračkog procesa NVO sektora prema lokalnim vlastima da krenu u ovaj proces, posebno Užičkog centra za prava deteta. Iz lokalnog budžeta Opštine Užice u 2005. godini izdvojeno je 1.000.000,00 dinara za potrebe realizacije Strategije za decu, u 2006. 2.000.000,00 a u 2007. godini preko 5 miliona.

U budžetu Opštine Pirot otvorena je 2006. godine nova budžetska linija za realizaciju LPA sa iznosom od 800.000 dinara. Za 2007. godinu sredstva su znatno uvećana na 2.000.000 dinara.

Nacionalni zakoni nisu u potpunosti usklađeni sa Konvencijom i međunarodnim dokumentima. Uvođenje novih rešenja je sporo i nije uvek praćeno razvojem mehanizama implementacije. Smatramo da je punu usklađenost domaćeg zakonodavstva sa Konvencijom moguće postići samo usvajanjem zakona o deci.

Status Konvencije o pravima deteta/primenljivost

U Republici Srbiji međunarodni ugovori se neposredno primenjuju. Međutim, u praksi domaći organi (pre svega mislimo na sudove) direktno primenjuju međunarodne propise u zanemarljivom broju slučajeva.

Efikasne mere zaštite

Sistem zaštite prava deteta u Republici Srbiji predviđa mogućnost korišćenja redovnih i vanrednih pravnih lekova zaključno sa žalbom Ustavnom sudu Srbije. Sistem pravnih lekova, međutim ne pokriva sve situacije kada se odlučuje o stvarima koje se tiču deteta, jer dete u mnogim postupcima nema obezbeđen položaj stranke, što je posledica neprecizno uređenih participativnih prava deteta, odnosno loše rešenog procesnog položaja deteta u postupcima koje uređuje Porodični zakon, kao i posledica neuređenog pitanja nezavisne pravne reprezentacije deteta u svim sudskim i upravnim postupcima koji ga se tiču.

Takođe, s obzirom da je Srbija članica Saveta Evrope postoji mogućnost podnošenja prestavki i Evropskom sudu za ljudska prava u Strazburu, kada su iscrpeni pravni lekovi koje predviđa domaći pravni sistem.

Koordinacija i implementacija Konvencije

Glavno savetodavno telo za primenu Konvencije o pravima deteta, odnosno aktivnosti u oblasti prava deteta je **Savet za prava deteta**, koji je formiran na nivou Vlade Republike Srbije 2002. godine. Institucionalizacija Saveta koja se odvijala tokom 2005. i 2006. godine doprinela je da rad ovog savetodavnog tela manje zavisi od personalnih promena u Vladi ali i samom Savetu nego što je to bio slučaj u prve dve godine njegovog rada. Ali, koordinatorska uloga koju bi Savet trebalo da ima nije ostvarena u dovoljnoj meri.

I pored postojanja Saveta, još uvek nisu uspostavljeni mehanizmi međusektorske saradnje i ne postoji odgovarajuća koordinacija između relevantnih podistema - obrazovanja, socijalne zaštite, pravosuđa, finansija, zdravstva, unutrašnjih poslova. Još uvek je loša koordinacija i na relaciji državni organi - lokalna samouprava, što je glavna prepreka boljoj usklađenosti aktivnosti na centralnom i lokalnim nivoima.

Nadzor nad implementacijom

Mehanizmi nadzora još uvek nisu dovoljno razvijeni i kreću se u granicama uobičajene kontrole svakodnevnih aktivnosti unutar samih organa (upravni nadzor) i sudske kontrole upravnih akata, odnosno sudske kontrole sudskih akata. Dodatno zabrinjava što još uvek nije donet Zakon o zaštitniku prava deteta. Budući da nezavisan nadzor još uvek ne postoji jedino nevladine organizacije u granicama svojih organizacionih mogućnosti vrše nadzor nad ostvarivanjem prava deteta.

Analiza budžeta i usmeravanje potrebnih sredstava

Budžetske alokacije u Republici Srbiji izdvaju se sektorski što otežava analizu koliko je sredstava opredeljeno za decu i gde je novac usmeren. Najveći deo novca za potrebe dece Vlada Srbije usmerava preko ministarstava zaduženih za socijalnu politiku i za obrazovanje.

U Srbiji se duži niz godina za obrazovanje izdvaja između 3,5 i 3,8% BDP-a što je najniža stopa izdvajanja za obrazovanje u Evropi. Procenat BDP-a koji odlazi na socijalne transfere je konstantno oko 1,4% i takođe je najniži u regionu.

Podaci/indikatori

Kada je usvojen Nacionalni plan akcije za decu, predviđeno je da se ostvarivanje planiranih poboljšanja prati kroz set indikatora postavljenih u DevINFO bazi podataka. Naime, u prethodnom periodu, postavljeni su indikatori za praćenje shodno postavljenim ciljevima i zadacima, ali ne postoje podaci za sve indikatore, odnosno oni se nedovoljno redovno ažuriraju. Inače, baza je tako koncipirana da omogućuje pregled podataka po naseljima za veliki broj indikatora što je naročito značajno zbog velikih razlika u razvijenosti pojedinih opština.

Bez obzira na vidni napredak, u ovoj oblasti ostaje nekoliko velikih problema. Republički zavod za statistiku vodi podatke od opšteg interesa koji su baza za analizu ostalih pokazatelja, a Zavod ne koristi starosnu granicu od 18 godina tako da zapravo ne postoji ni tačan podatak koliko je dece (lica mlađih od 18 godina).

Uloga i položaj nevladinih organizacija

Državni organi, a naročito resorna ministarstva, još uvek ne prepoznaju civilni sektor kao punopravnog partnera. Tokom 2007. došlo je ipak do određenog pomaka i započet je proces jačanja saradnje. Treba pomenuti i program Tima potpredsednika Vlade za implementaciju Strategije za smanjenje siromaštva "Kontakt organizacije civilnog društva", u okviru kojeg su izabrane kontakt organizacije za 7 osetljivih grupa, uključujući i decu, a koji su kanali kominakacije i saradnje između organizacija i

državnih organa i institucija. U svim ministarstvima osim Ministarstva prosvete imenovane su kontakt osobe za saradnju s organizacijama.

Puna saradnja, za sada, je ostvarena u pripremi i izradi nacрта pojedinih zakona i strateških dokumentata u okviru kojih je učešće predstavnika civilnog sektora postalo praksa.

Diseminacija, trening i podizanje svesti

Početak ove decenije, u okviru započete reforme obrazovnog sistema, bilo je zamišljeno da se upoznavanje dece sa Konvencijom sprovede kroz obrazovni sistem. Ova ideja nije zaživela na način kako je bila zamišljena. Deca se u školama sa Konvencijom upoznaju kroz predmet građansko vaspitanje koji je izborni predmet. Deca koja ne izaberu ovaj predmet ne mogu se sa Konvencijom upoznati u okviru drugih predmeta. Kada govorimo o diseminaciji i upoznavanju sa Konvencijom roditelja dece na tom planu država ne preuzima ništa.

Trening i edukacija profesionalaca koji rade sa decom su neujednačeni. S jedne strane, sudije koje sude sporove iz porodičnog prava imaju obaveznu edukaciju iz oblasti prava deteta. Isto je i s profesionalcima iz sistema maloletničkog pravosuđa iz reda Ministarstva pravde, Ministarstva unutrašnjih poslova, odnosno advokata koji rade sa maloletnim učiniocima krivičnih dela, odnosno maloletnim oštećenim licima. Ali, sistem zdravstvene zaštite i obrazovni sistem još uvek ne predviđaju obavezne edukacije u oblasti prava deteta.

Međunarodna saradnja

Međunarodne organizacije koje se bave decom (UNICEF, Save the Children, Agencija za rekonstrukciju, Svetska banka) imaju u Srbiji dvostruku ulogu: neke od njih su aktivne u sprovođenju programa i projekata (UNICEF, Save the Children) i pružaju kako finansijsku tako i logističku i kadrovsku podršku lokalnim nevladinim organizacijama i državnim agencijama i servisima, dok su druge pretežno finansijski reformi koje se sprovode u okviru državnih službi (Agencija za rekonstrukciju, Svetska banka). Njihova pomoć je doprinela mnogim uspesima na polju primene Konvencije.

III

DEFINICIJA DETETA (član 1)

Zakonodavstvo Republike Srbije nema zakon kojim bi se na celovit način uredila prava deteta i ne poznaje definiciju deteta koja bi bila opštevažeća. Punoletstvo se prema odredbama Porodičnog zakona (kao najvažnijeg unutrašnjeg izvora prava u oblasti prava deteta) stiže sa navršenih 18 godina, pa se detetom može smatrati **svako ljudsko biće mlađe od tog uzrasta.**

Poslovna sposobnost deteta

Poslovnu sposobnost deteta je teško utvrditi s obzirom na to da je uređena u više zakona. Takvo uređenje predstavlja veliki problem čak i profesionalcima koji odlučuju o pitanjima koja se tiču dece, odnosno o njihovim pravima, a naročito je veliki problem za roditelje, nastavnike i ostala lica koja su u svakodnevnom kontaktu sa decom. Ovakvu situaciju je međutim, nemoguće izbeći sve dok ne bude donet zakon o deci u kojem bi se na jednom mestu i na celovit način uredilo ovo pitanje.

Navešćemo jedan primer nelogičnosti koje se javljaju usled neusaglašenosti sistema: Testamentalna sposobnost se u Srbiji stiže sa 15 godina i nije ograničena u pogledu objekta raspolaganja - dakle dete staro 15 godina može da raspolaze svojom nepokretnom imovinom pravnim poslom za slučaj smrti. S druge strane ako dete želi da raspolaze svojom nepokretnom imovinom pravnim poslom za života neophodna mu je saglasnost organa starateljstva.

Starosne granice za sticanje pojedinih prava (pravnih moći)

Starosne granice koje poznaje domaće zakonodavstvo u pogledu sticanja pojedinih prava ili ovlašćenja se poslednjih godina snižavaju i u tom smislu prate kretanja na međunarodnom planu. Ali, praksa pokazuje da se propisane granice tumače od strane organa koji su dužni da ih primene suviše rigidno i formalno što ukazuje na nerazumevanje suštine uvođenja ovih granica. Tako, se mišljenje deteta u postupku ukoliko ono nema navršenih 10 godina (nego npr. 9 godina i 5 meseci) ne traži, jer ne postoji pravo deteta da **neposredno** izrazi mišljenje u postupku.

IV

OSNOVNI PRINCIPI

a) Pravo na život, opstanak i razvoj (član 6)

Ustav RS štiti pravo na život kao neprikosnoveno pravo svakoga. Smrtna kazna je zabranjena, a takođe je zabranjeno i kloniranje ljudskih bića (čl. 24. Ustava) što je novost koju Ustav donosi kada je u pitanju pravo na život.

Suzbijanje i prevencija povreda kod dece

Prema statistici Instituta za zaštitu zdravlja "Batut" i Gradskog zavoda za zaštitu zdravlja u Beogradu, poslednjih godina stopa³ predškolske dece koja zatraže lekarsku intervenciju zbog povreda iznosi 76,96 na 1.000 dece. Deca se najčešće povređuju u kući a povrede se, prema vrsti, javljaju sezonski - leti su to najčešće poderotine i posekotine, a zimi opekotine, najčešće od grejnih tela koja nisu dovoljno bezbedna. Podaci Republičkog zavoda za statistiku ukazuju da je poslednjih godina specifična stopa smrti nesrećnim slučajem 6 od 100.000 dece uzrasta od 0 do 4 godine i uzrasta od 5 do 14 godina.

Deca predškolskog uzrasta, a posebno osnovci, spadaju u grupu najugroženijih učesnika u saobraćaju i kao takva zaslužuju naročitu zaštitu, koja je i propisana zakonom. Deca stradaju najčešće kao pešaci i putnici, ali, što je posebno interesantno, i kao vozači. Prema podacima Ministarstva unutrašnjih poslova⁴ u periodu od januara 2006. do avgusta 2007. godine, na putevima u Republici Srbiji, dogodilo se 108.326 saobraćajnih nezgoda. Poginulo je 64 dece, a 3.100 je povređeno. Deca su činila 4,1% od svih poginulih i 9,3% od svih povređenih u saobraćajnim nezgodama. Deca uzrokuju oko 70% saobraćajnih nezgoda u kojima stradaju. Ovo ukazuje na potrebu za dodatnim merama kojima bi se obavezali roditelji, odnosno oni koji nadziru decu na oprez i neophodnost dodatne pripreme dece za samostalno učešće u saobraćaju. Međutim, veliki broj nezgoda uzrokovan je i greškama vozača, koji voze prebrzo ili pod uticajem alkohola, čemu doprinosi preblaga kaznena politika za nedopustivo ponašanje u saobraćaju, kao i nedoslednost u primeni propisa.

Nažalost, u Srbiji se ne preduzimaju značajnije i sveobuhvatne mere koje bi smanjile broj dece koja se povređuju ili stradaju u nesrećama (ne samo u saobraćaju).

³ U toku 2004. godine ukupno 33.660 predškolske dece je doživelo neku povredu, trovanje ili posledice delovanja spoljnih faktora koje su zahtevale lekarsku intervenciju.

⁴ Pod pojmom dete u ovom delu prezentovanih podataka MUP-a RS podrazumevaju se osobe do navršene 14. godine.

Samoubistva dece

Specifična stopa samoubistva za lica stara između 15 i 24 godine u Srbiji poslednjih godina je konstantno na nivou od 8 samoubistava na 100.000 stanovnika iste starosne kategorije. Podaci o samoubistvima mladih moraju se međutim uzeti s rezervom, jer se veliki broj njih registruje kao nesrećan slučaj ili se na drugi način prikriva. Stigmatizacija od strane društva koja prati dete s problemom i njegovu porodicu otežava razrešenje situacije jer se odlaže traženje stručne pomoći i dovodi do neželjenih ishoda.

b) Princip najbolji interesi deteta (član 3)

Propusti u propisima

Princip najbolji interesi deteta nije ustavno načelo, ali svi zakoni koji se donose poslednjih godina a tiču se dece imaju postupanje u najboljem interesu deteta među svojim odredbama.⁵ Porodičnim zakonom propisano je da je svako dužan da se rukovodi najboljim interesom deteta u svim aktivnostima koje se tiču deteta. Načelo ostaje na nivou proklamacije naročito u oblasti porodičnog života, odnosno načelo nije utkano u prava i obaveze roditelja. Takođe, nije određena sadržina načela - ne postoji lista kriterijuma (činjenica i okolnosti) po kojima bi se moglo utvrditi šta su u konkretnom slučaju najbolji interesi deteta. Tako "najbolji interesi" deteta ostaje apstraktna konstrukcija koja kao takva nema dovoljno obavezujuću snagu. Posledice su neujednačena praksa i nemogućnost ocene postupanja državnih organa i roditelja u svetlu ovog načela.

Princip najbolji interesi deteta u sudskim i upravnim postupcima

Sud i drugi organi su u obavezi, kada odlučuju o pitanjima koja se tiču deteta, da se rukovode njegovim najboljim interesima. O sukobu principa najbolji interesi deteta i prava na participaciju vidi: Uvažavanje mišljenja deteta - pravo na participaciju.

c) Zaštita od diskriminacije (član 2)

Srpsko društvo nije tolerantno društvo. Principi nediskriminacije, pored socijalne jednakosti, i dalje nisu bliski građanima Srbije. Takođe, društvo ne prepoznaje problem - obično se može čuti da je društvo u Srbiji tolerantno. Ali statistika govori drugačije:

- Stopa smrtnosti dece Roma mladih od 5 godina je 4 puta veće od ukupne stope smrtnosti;

⁵Tako Zakon o zdravstvenoj zaštiti obavezuje zdravstvenog radnika da, kada smatra da zakonski zastupnik ne postupa u skladu sa najboljim interesom deteta, odmah o tome obavesti organ starateljstva.

- Samo 4% romske dece pohađa predškolske ustanove (35% celokupne) populacije pohađa predškolske ustanove);
- Samo 13% devojaka Roma završi srednju školu;
- Procenjuje se da dve trećine dece sa invaliditetom ne idu u škole.

Svi ovi, veoma alarmantni podaci ukazuju na suštinsku netoleranciju i diskriminatorске odlike sistema u kojima se ostvaruju prava deteta.

Dobar pokazatelj stanja u pogledu tolerancije razlika među ljudima (posebno mladima), jesu rezultati istraživanja sprovedenog tokom septembra i oktobra 2005. godine:⁶ **”Što više poznaješ kulturu drugih naroda, to više vrediš”** - 84% devojčica podržavaju ovakav stav, dok dečaci to mišljenje podržavaju u 70% slučajeva. Ukupno 38% dečaka zabrinuto misli da **uticaji iz drugih naroda ”znatno ugrožavaju nacionalni identitet”** njihovog naroda. Njih 35% se s tim ne slaže, a svaki četvrti je neodlučan u proceni. Devojčice su nešto manje ksenofobične - stranih uticaja se plaši njih 29%, isto koliko ima i neodlučnih, dok njih 41% ne doživljava uticaje iz drugih naroda kao pretnju sopstvenom nacionalnom identitetu. Dakle, bar polovina srednjoškolaca u Srbiji gaji veće ili manje podozrenje prema stranim kulturnim uticajima. Ukupno **17% devojčica i čak 28% dečaka nisu sigurni koliko je patriotski slušati muziku na stranom jeziku, ili je čak ubeđeno da je to vrlo nepatriotsko ponašanje.**

Vrlo zanimljiva razlika među polovima pojavila se kod tvrdnje **”ko se suviše razlikuje od svoje sredine, mora da ima neki problem u glavi”**. S ovom tvrdnjom se ne slaže 71% devojčica, nasuprot 57% dečaka, a slaže se 21% dečaka i 12% devojčica. Osim što su osetljiviji prema uticaju iz drugačijih sredina, dečaci su manje tolerantni i prema različitim u sopstvenoj sredini. Ili, drugim rečima, devojčice više cene originalnost. Kada ne postoji tolerancija prema razlikama drugih ljudi koji nas okružuju ne postoji ni preduslov za ostvarivanje potpune nediskriminacije u društvu, stoga smatramo da je neophodno urediti pitanje zaštite od diskriminacije zakonskim propisima što je pre moguće i posvetiti dodatni prostor edukaciji na ovom planu.

⁶ Istraživanje je sprovedeno u osam gradova u Srbiji (Beograd, Niš, Kraljevo, Užice, Zaječar, Novi Pazar, Vrbas i Subotica) o stavovima mladih prema manjinama i kulturološkim različitostima u svom okruženju. Ispitivanje je obuhvatilo 468 srednjoškolaca oba pola, uzrasta 16-17 godina, a u svakom od ovih gradova ispitano je po jedno odeljenje iz gimnazije i iz neke od stručnih škola.

Propisi

Republika Srbija nema opšti Zakon o zaštiti od diskriminacije. Za sada se pitanje diskriminacije uređuje pojedinim zakonima.⁷ Ali, svaki od zakona koji reguliše određenu oblast sadrži drukčije definisane diskriminatorne osnove što je samo po sebi u suprotnosti sa načelom nediskriminacije. Osim međunarodnih obaveza u tom smislu, na neophodnost donošenja ovakvog zakona upućuju i unutrašnje prilike.

Princip zaštite od diskriminacije i posebno ranjiva i zapostavljena deca

Zakoni koji uređuju obrazovanje, informisanje i socijalnu zaštitu načelno otvaraju mogućnost da se obezbedi nediskriminacija posebno ranjivoj i zapostavljenoj deci. Međutim, na državnom nivou se ne preduzimaju mere koje bi omogućile da ta deca uživaju isti nivo prava kao ostala deca. Zakon o javnom informisanju čak obavezuje državu, autonomne pokrajine i lokalnu samoupravu da obezbedi sredstva za rad glasila na jezicima nacionalnih manjina, kao i da pomognu ostvarivanje jednakog prava na informisanje lica sa invaliditetom. Ali, ne postoji niti jedan televizijski sadržaj koji je prilagođen posebno deci sa invaliditetom. Aktivnost nevladinih organizacija, udruženja lica sa invaliditetom i sličnih udruženja još uvek nema dovoljno prostora.

Zaštita od diskriminacije lica sa invaliditetom

U 2006. godini usvojen je dugo očekivani Zakon o sprečavanju diskriminacije osoba sa invaliditetom.⁸ Ovaj zakon decu sa invaliditetom posebno štiti kada je u pitanju proces obrazovanja i vaspitanja, pa ukoliko je dete diskriminisano od strane vaspitača, nastavnika ili drugog lica zaposlenog u vaspitnoj, odnosno obrazovnoj ustanovi smatra se da postoji posebno težak oblik diskriminacije (čl. 20. Zakona o sprečavanju diskriminacije osoba sa invaliditetom).

Preporuke:

Država treba da:

- Usvoji u što kraćem roku opšti zakon protiv diskriminacije;
- Pripremi i sprovede strategiju za inkluziju marginalizovane dece u proces obrazovanja, pogotovu decu sa invaliditetom i smetnjama u razvoju, ali i romske dece, i dece iz ruralnih sredina;
- Preduzme sve mere potrebne da se obezbedi da tolerancija i poštovanja različitosti bude jedan od ciljeva obrazovanja.

⁷ Na primer *Zakon o oglašavanju* predviđa da oglašavanje ne može, neposredno ili posredno, da podstiče na diskriminaciju po bilo kom osnovu... Ne može se odbiti objavljivanje, odnosno emitovanje oglasne poruke zbog rasne, nacionalne ili etničke pripadnosti, pola ili drugog ličnog svojstva lica koje traži objavljivanje, odnosno emitovanje oglasne poruke.

⁸ Službeni glasnik RS br. 33/2006

d) Uvažavanje mišljenja deteta - pravo na participaciju (član 12)

Uvažavanje mišljenja deteta i zakonodavstvo

Porodični zakon daje pravo detetu koje je sposobno da formira svoje mišljenje da slobodno izrazi to mišljenje i pravo da blagovremeno dobije sva obaveštenja koja su mu potrebna za formiranje svog mišljenja. U odnosu na ranije propise, ovo je značajno unapređenje u oblasti prava deteta. Međutim način na koji je ovo pravo konkretizovano kroz zakonski tekst i predviđeni načini njegove realizacije, dovodi do mnogo teškoća; neke od njih smo već pominjali, a neke navodimo na ovom mestu:

- U oblasti porodičnog života, gde se donosi najveći broj odluka, nije dovoljno naglašeno da se sve odluke koje se tiču deteta donose uz uvažavanje njegovog mišljenja i ne postoje mehanizmi kontrole.
- U postupku usvojenja i drugim oblicima alternativne brige o deci zakonska rešenja ne uvažavaju razvojne sposobnosti deteta.
- Ne postoji pravno sredstvo kojim bi dete, samostalno ili preko drugog lica, pokrenulo postupak za zaštitu povrede prava na uvažavanje mišljenja. Postoji samo materijalnoopravno ovlašćenje deteta starijeg od 10 godina da se obrati sudu odnosno drugom organu, ali nije propisano kojom vrstom podneska (pritužba, tužba, zahtev, predlog i dr.) ono može to da učini, što znači da nije predviđena ni vrsta akta koji organ u tom smislu donosi.
- Način odlučivanja u obrazovnom sistemu, počev od nastavnih planova i programa, preko udžbenika, pa do svakodnevnih aktivnosti u obrazovnim ustanovama koncipiran je tako da ne uvažava mišljenje dece.

Detu u građanskim sudskim i upravnim postupcima

Procesni položaj deteta u sudskim i upravnim postupcima, iako je donekle poboljšan donošenjem Porodičnog zakona, ima nekoliko problematičnih tačaka:

- Kada se dete javi u postupku kao stranka njegov procesni položaj je zadovaljavajući. Ali, dete nema obezbeđen položaj stranke u svim postupcima koji se tiču odlučivanja o njegovim pravima (odnosno zaštiti njegovih prava) u oblasti porodičnih odnosa. Dodatnu teškoću predstavlja nedovoljno jasno definisana poslovna sposobnost deteta iz koje se izvodi i njegova procesna sposobnost.
- Zakonskim odredbama nisu pružene procesne garancije da će u praksi mišljenje deteta zaista biti posvećena dužna pažnja, kao ni da će uopšte biti saslušano.
- Procesni zakoni osim pomoći tumača ne poznaju druge vrste pomoći kao što su učila i druga tehnička sredstva. Usluge tumača koriste se i kada se postupak vodi na jeziku koji nije maternji jezik deteta. Ne postoje odredbe kojima bi se deci ometenoj u razvoju obezbedila potpuna zaštita od diskriminacije u postupcima.

- Ne postoje posebna pravila o saslušanju dece kao svedoka, koja bi omogućila da dete bude **pripremljeno** za davanje iskaza pred sudom i saslušano na odgovarajući način.
- Porodični zakon ne sadrži odredbe koje bi u odnosu na dete svedoka isključile primenu pravila o represivnim merama zbog povrede dužnosti svedočenja (novčana kazna, odluka o pritvoru), koja su predviđena Zakona o parničnom postupku.

Stavovi dece

Prema rezultatima istraživanja "Pusti glas naglas" koje je sproveo užički Centar za prava deteta i *Catholic Relief Service* sa ostalim lokalnim partnerima deca⁹ smatraju da se njihovom **mišljenju ne daje dovoljna pažnja**, i da se odluke od njihovog interesa donose nevažavajući stavove dece čak kada i imaju priliku da iskažu svoje mišljenje. Rečeno ilustrujemo jednim odgovorom: "Tretiraju nas kao da ne postojimo. Deca su neiskusna, šta ona znaju. Smatraju nas nekompetentnim". Takođe, deca smatraju da **ne postoje efikasni mehanizmi za uključivanje i participaciju mladih**. Oni kažu: "Kada bih znala da mogu nešto da promenim uključila bih se; Ako bih znala da naše angažovanje nešto znači i da će nas neko saslušati i da će naš glas nešto promeniti uključio bih se", ili "Svi pričaju o svemu i svačemu, a niko nas ne pita šta i kako želimo".

Ipak, treba istaći da postoje pojedina pozitivna zakonska rešenja kroz koje se može obezbediti uključivanje dece, npr. učenički parlamenti, ali oni nisu efikasni. *Zakonom o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja* po prvi put u Srbiji dozvoljava se osnivanje učeničkih parlamenata - tela u okviru osnovnih i srednjih škola sastavljenih od predstavnika učenika koja mogu da pokreću inicijative i daju mišljenja o svim bitnim pitanjima od interesa učenika. Ipak, učenički parlamenti nisu osnovani u svim školama. Takođe, u mnogim školama gde su osnovani parlamenti oni postoje "samo na papiru", bez inicijativa, jer deci nije objašnjena svrha i uloga parlamenta, nastavnici koji su kao zaduženje dobili da rade s parlamentom nisu obučeni za tu ulogu, itd. Kao primer navodimo sledeće reči učenika: "Đački parlamenti uglavnom loše funkcionišu, jer mora da se izborimo kod direktora za status... mi smo na kraju uspeli da jedan naš čovek ima glas na nastavničkom veću! Znaš li ti koliko to znači!"¹⁰

⁹Istraživanje je sprovedeno sa ispitanicima uzrasta 16-24 godine (ukupno 253 ispitanika) ali je najveći broj njih bio uzrasta od 16 do 18 godina.

¹⁰Podaci uzeti iz publikacije "Pusti glas naglas - participativno istraživanje o potrebama dece i mladih i mehanizmima za uključivanje u društvene tokove", oktobar 2004 - mart 2005.

Preporuke:

Država treba da:

- Predvidi posebna pravila u pogledu tehnika ispitivanja deteta u građanskom sudskom postupku;
- Preduzme adekvatne prateće mere nakon donošenja zakona koji se odnose na decu a koji treba da pomognu efikasnu primenu propisa i posebnih odredbi uključujući edukaciju osoblja, donošenje uputstava i podzakonskih akata;
- Preduzme aktivne mere promocije participacije dece i to kroz obuku profesionalaca koji rade sa decom u svim oblastima (obrazovanje, zdravstvo, socijalna zaštita) kao i roditelja.

V

GRAĐANSKA I POLITIČKA PRAVA

a) Pravo na ime i državljanstvo (član 7)

Pravo na ime i upis u matične knjige rođenih

Prema rezultatima MICS 3 istraživanja u matične knjige rođenih upisano je 98,9% dece u opštoj populaciji, ali značajno odsupanje postoji kod romske dece kod kojih je taj procenat 95,4. Sledeći primer oslikava najčešću situaciju u kojoj deca ostaju neupisana u matične knjige rođenih.

U Kolektivnom centru Stari aerodrom u Kraljevu (centralna Srbija) smeštena je porodica iz Uroševca (Kosovo) sa 8 dece. Roditelji Mufailj Beriša i Behare Krasnići žive nevenčano. Behare Krasnići nije upisana u Matičnu knjigu rođenih. Zato ni njena deca, njih 8 ne može da bude upisano u Matičnu knjigu rođenih ni u Knjigu državljana.

Pravo na ime je Ustavom garantovano pravo svakog deteta u Srbiji. Upis u matične knjige je takođe pravo svakog deteta koje je garantovano Ustavom Srbije. U praksi, međutim određen broj dece ostane neupisan i time bez mogućnosti da ostvaruje druga prava koje mu pravni sistem Srbije garantuje. To se uglavnom događa kada deca nisu rođena u medicinskoj ustanovi jer, kada se dete rodi u medicinskoj ustanovi ona je u obavezi da prijavi rođenje deteta.

Osim gore navedenog problem sa upisom u knjige rođenih može da nastane i u sledećim situacijama:

- Trudnice i deca najčešće nemaju zdravstvenu knjižicu. Bolnice ne mogu da prime trudnice bez knjižice, one zbog toga često koriste tuđu knjižicu, pa kasnije deca u dokumentima imaju pogrešne podatke;
- Ukoliko se roditelji koji nemaju dokumenta obrate opštini za upis deteta u matičnu knjigu rođenih i državljana, dobijaju odgovor da prethodno moraju da reše svoj problem sa dokumentima i da im se tek onda obrate sa zahtevom za prijavu rođenja deteta - što je često veoma teško. Dodatni problem je i to što ni od koga ne dobiju uputstvo kako da to urade, niti postoji jedinstvena praksa rešavanja ovog problema.

Pravo deteta da zna ko su mu roditelji

Pravo deteta da zna svoje poreklo od 2006. godine je ustavno pravo svakog deteta. Ograničenja postoje samo u situacijama propisanim *Porodičnim zakonom* (ni jednim drugim) i odnose se jedino na slučaj kada je dete rođeno uz biomedicinsku asistenciju (veštačkom oplodnjom). U tom slučaju, majkom deteta se smatra žena koja ga je rodila, a identitet žene donora jajne ćelije ostaje nepoznat. Ista pravila važe i za očeve.

U postupku usvojenja, međutim, pravo deteta da zna ko su mu roditelji nije dovoljno zaštićeno. Kada se donese rešenje o usvojenju vrši se novi upis rođenja usvojenog deteta u matične knjige rođenih. Podaci o roditeljima zamenjuju se podacima o usvojiteljima, a nakon upisa pravo uvida u matične knjige imaju dete i usvojitelji. Ovako rešeno pitanje upisa usvojenog deteta nije u skladu s pravom deteta da zna ko su mu roditelji i pravom da održava kontakt sa njima bez obzira što je usvojeno.

Preporuke:

Država treba da omogući svoj deci da se informišu o svom poreklu.

Pravo na državljanstvo

Načini sticanja i prestanka državljanstva predviđeni su Zakonom o državljanstvu Republike Srbije. Utvrđeni osnovi za sticanje državljanstva usklađeni su s odredbama Konvencije o pravima deteta. Navedeni zakon jasno propisuje da "dete rođeno ili nađeno na teritoriji Republike Srbije državljanstvo Republike Srbije stiče rođenjem ako su mu oba roditelja nepoznata ili nepoznatog državljanstva ili bez državljanstva ili ako je dete bez državljanstva". U praksi se ova odredba očigledno ne primenjuje jer se državljanstvo dece čiji roditelji nisu upisani u knjigu državljana ne upisuju ni u matične knjige dok se problem oko državljanstva roditelja ne reši.

b) Sloboda izražavanja i pristupa odgovarajućim informacijama (član 13)

Ustav RS članom 46. garantuje slobodu mišljenja i izražavanja, koja obuhvata i slobodu da se traže, primaju i šire obaveštenja i ideje bilo govorom, pisanjem, slikom ili na drugi način. Definisana na ovakav način ova sloboda (pravo) se svojom sadržinom približava sadržini prava kako je definisano Konvencijom o pravima deteta.

Moramo da istaknemo da je zabeleženo dosta primera zloupotrebe prava deteta na izražavanje, ali nažalost i nekoliko drastičnih slučajeva zloupotrebe prava deteta na izražavanje radi ostvarivanja dnevno-političkih ciljeva.

Primer za to je emisija "Ključ", koja ide u udarnom terminu na javnom servisu Srbije. Deca sa Kosova koja su preživela teške lične i porodične traume, u toj emisiji bila su izložena najgrubljoj sekundarnoj traumatizaciji pred kamerama. Deca su dovedena u emisiju a da pritom nije vođeno računa o profesionalnim kompetencijama voditelja, koji očigledno ne vlada osnovnim veštinama i tehnikama intervjuisanja dece. Javnost je burno reagovala na navedenu emisiju, ali je bez obzira na saopštenja udruženja novinara i Centra za prava deteta emisija reprizirana.

Pristup odgovarajućim informacijama

Zaštita dece od štetnih informacija i materijala

Zakoni koji regulišu javno informisanje, radiodifuziju i oglašavanje sadrže odredbe koje imaju za cilj zaštitu maloletnika od informacija koje bi mogle da naškode razvoju maloletnika. Ovo se najpre odnosi na pornografsku štampu, odnosno sadržaje koji ističu ili podržavaju nasilje, odnosno narkomaniju ili drugo kriminalno ponašanje. Ove odredbe ne poštuju se dosledno i do sada ni jedan medij nije kažnjen zbog izlaganja maloletnika štetnim sadržajima.

Takođe, uprkos relativno dobrim zakonima koji regulišu rad medija, oglašavanje i druge komercijalne sadržaje u njima, ne postoji efikasna zaštita u praksi od zloupotrebe dece ili zloupotrebe njihovog stepena razvoja. Postoji čitav niz televizijskih sadržaja (kvizova, nagradnih igara, oglasa) u kojima se deca navode i pozivaju da učestvuju time što će zvati specijalne brojeve koji se posebno tarifiraju (daleko iznad standardne cene poziva u nacionalnom telefonskom saobraćaju).

Mediji za decu

Analize sadržaja medija pokazuju zabrinjavajuće nizak stepen pažnje koji se deci posvećuje u štampanim i elektronskim medijima. Tako je u štampi deci posvećeno svega 3% sadržaja, a oko 7,6% vremena u televizijskim programima.

c) Sloboda mišljenja, savesti i veroispovesti (član 14)

Ustavom Srbije jemči se sloboda misli, savesti, uverenja i veroispovesti, pravo da se ostane pri svom uverenju ili veroispovesti ili da se oni promene prema sopstvenom izboru. Srbija je sekularna država i sve verske zajednice su načelno ravnopravne.

Donošenje *Zakona o crkvama i verskim zajednicama* je izazvalo puno bure u javnosti u 2006. godini najpre zbog mogućnosti održavanja verske službe u školama. Ali, Zakon načelno prati sve principe utvrđene Ustavom, a između ostalog ispoljavanje vere nikako se ne sme vršiti na način kojim se krše prava deteta (bilo koje pravo, a ne samo pravo na veroispovest). Shodno Zakonu niko ne može da snosi bilo kakve sankcije zbog pripadnosti i članstva u crkvi i verskoj zajednici čije delovanje nije zabranjeno na teritoriji Srbije. Mimo svih evropskih standarda ove odredbe naši sudovi tumače tako da ostavljaju puno prostora za ograničavanje prava pripadnika verskih zajednica.

Primer: Odluka Opštinskog suda u Velikoj Plani koji je odredio privremenu meru kojom je dodelio dete ocu izazvala je veliku pažnju domaće javnosti. U obrazloženju ove privremene mere Sud je naveo da je majka deteta pripadnik Jehovinih svedoka, da oni zabranjuju transfuziju krvi, te da to može ugroziti vitalan interes deteta. Nažalost, javnost je reagovala samo na grubo kršenje pravila parničnog postupka, ali nije obratila pažnju na suštinski problem ovog slučaja. Sud je pri donošenju ove odluke smatrao da pripadnost pomenutoj verskoj grupi i njihova praksa nekorišćenja transfuzije automatski znače ugrožavanje interesa deteta. Dok je Sud, zapravo, bio dužan da u **konkretnom** slučaju utvrdi da li pripadnost Jehovininim svedocima zaista može da ugrozi interes deteta. To bi značilo da je morao da sprovede postupak u skladu sa svojim ovlašćenjima i da utvrdi mogućnost ugrožavanja interesa deteta u konkretnom slučaju.

d) Pravo na privatnost (član 16)

Pravo na privatnost u postupku zdravstvene zaštite

Pravo na poverljivost ličnih informacija koje je pacijent saopštio zdravstvenom radniku i one koje se odnose na njegovo stanje zdravlja, kao i pravo na zaštitu privatnosti tokom sprovođenja dijagnostičkih ispitivanja, i lečenja u celini, garantovani su *Zakonom o zdravstvenoj zaštiti*. Ali, način na koji se već godinama izvode sistematski pregledi učenika zapravo predstavlja očit primer nepoštovanja prava na privatnost. Naime, svi učenici jednog pola su u isto vreme u ordinaciji i samom pregledu kao i razgovoru učenika sa doktorom prisustvuju ostala deca u broju koji dozvoljava veličina ordinacije.

Ostvarivanje prava na privatnost u oblasti rada medija

U nedostatku adekvatne kontrole, mediji ne poštuju odredbe zakona i podzakonskih akata koje se tiču zaštite maloletnih lica od prepoznavanja. Država ne preduzima

sistematske mere u suzbijanju ovakve pojave, a pojedinačne tužbe koje podnose oštećeni nemaju dovoljan efekat. Razlog je mali broj oštećenih koji pokrenu postupak, ali je i visina naknade štete koju domaći sudovi dosuđuju u takvim situacijama je neprimereno mala. Kršenje prava na privatnost zbog toga ostaje finansijski isplativo.

Primer: tekst o navodnom seksulanom zlostavljanju dvomesečne bebe, gde ne samo da se potpuno otkrio identitet deteta nego se kasnije pokazalo da priča nije istinita. Slučaj bebe za koju se ispostavilo da je nad njom izvršena nestručna medicinska intervencija, pretvorio se u slučaj seksualnog zlostavljanja koji se nije skidao sa naslovnih strana dnevnih listova nekoliko dana.

Drastičan slučaj bilo je i objavljivanje delova privatnog snimka dvoje gimnazijalaca iz Kragujevca (*KURIR*) koji je okarakterisan kao pornografski a čak je bio prikazan u Dnevniku RTS.

Bez dozvole suda **ne sme se objavljivati tok krivičnog postupka prema maloletnom učiniocu krivičnog dela**, ni odluke donesene u tom postupku, a u slučaju da sud da dozvolu ne smeju se navesti ime maloletnika i drugi podaci na osnovu kojih bi se moglo zaključiti o kome maloletniku je reč.

Deca moraju biti zaštićena i kada su žrtve i kada su učinioci krivičnih dela. Često mediji žrtvama pridaju mali značaj osim ako je to dovoljno senzacionalna ili aktuelna tema.

Prava deteta u vezi s podacima koji se o njima vode

U Srbiji dete ne može da traži ostvarivanje svog prava da zna da li se i koji podaci o njemu prikupljaju i da zna svrhu prikupljanja podataka, kao i da ima pristup tim podacima ili da kontroliše pristup drugih lica tim podacima. Nezavisno telo za zaštitu prava deteta ne postoji, tako da dete ne može da mu se obrati u slučaju spora oko ostvarivanja ovog prava. Takođe, Zakon o javnom informisanju ne određuje sa koliko godina dete stiče samostalno pravo na davanje saglasnosti za objavljivanje informacija koje se tiču njegovog privatnog života.

Pravo na privatnost u ustanovama socijalne zaštite

Međunarodni standardi se poštuju u malom broju ustanova. Prostor u kojem deca provode vreme je najčešće mali i nedovoljno opremljen. U pojedinim ustanovama telefoniranje je vremenski ograničeno i dozvoljeno samo u propisano vreme. Propisana je količina garderobe po korisniku, a mlada deca u ovim ustanovama nemaju ličnu

garderobu, već se ona nasumično deli posle svakog pranja. Ponašanje i obuka zaposlenih, u smislu poštovanja prava na privatnost, ali ni drugih prava deteta nisu posebno uređeni i ne postoji poseban kodeks ponašanja.

e) Pravo deteta na zaštitu od mučenja i nezakonitog ili proizvoljnog lišenja slobode (član 37)

Od 1. januara 2006. godine u Republici Srbiji primenjuje se Krivični zakonik koji je članom 137 jasno propisao krivično delo: "zlostavljanje i mučenje". Krivični zakonik zabranjuje mučenja i sva druga okrutna, nečovečna ili ponižavajuća postupanja, pre svega, krivičnopravnim inkriminacijama sadržanim u Glavi XIV Zakonika.¹¹

Zabrana smrtne kazne

Ustav Republike Srbije izostavlja smrtnu kaznu iz našeg pravosudnog sistema. Kazna doživotnog zatvora takođe nije deo sistema krivičnih sankcija (međutim doživotni zatvor nije eksplicitno zabranjena kazna u ustavnim aktima).

Najteža krivična sankcija koja može biti izrečena maloletnicima (i to samo starijim maloletnicima, licima od 16 do 18 godine) je *maloletnički zatvor*. Ova kazna se izriče samo u izuzetnim situacijama, i u praksi, broj ovih presuda se stalno smanjuje.

Pritvor

Samo osobi koja je navršila 14 godina života, na osnovu rešenja sudije za maloletnike, odnosno veća za maloletnike, izuzetno može biti određena mera pritvora. Posebno je važno da novi Zakon o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica isključuje mogućnost zadržavanja maloletnika od strane policije.

Boravak u pritvoru

Maloletnik se nalazi u pritvoru odvojeno od punoletnih lica. **Izuzetno**, sudija za maloletnike može odrediti da maloletnik bude u pritvoru s punoletnim licem, koje na njega ne bi štetno uticalo. Ovakvo zakonsko rešenje predstavlja donekle suprotnost odredbama Pakta o građanskim i političkim pravima koje insistiraju da maloletna lica moraju izdržavati pritvor odvojeno od odraslih.

¹¹ Predviđena su sledeća krivična dela: protivpravno lišenje slobode (čl. 132), iznuđivanje iskaza (čl. 136), protivzakonito pretresanje (čl. 140), odnosno krivičnog dela iz grupe protiv polne slobode: obljuba zloupotrebom položaja (čl. 181).

Nakon sprovedenog istraživanja tokom 2006. i 2007. godine, *Izveštaj o stanju ljudskih prava u institucijama za maloletnike, decembar 2007*, Odbor za ljudska prava Valjevo smatra da je neophodno sprovesti posebne treninge za zaposlene u zatvorima u kojima su pritvoreni maloletnici. Na taj način bi se kod zaposlenih u ustanovama stvorio dodatni senzibilitet za rad sa maloletnicima (Evropski pravilnik za zatvore - 18,3, Standardi CPT-a, CPT/Inf/E (2002) 1 - Rev. 2006).¹² Oblast koju su zaposleni istakli kao oblast iz koje su im potrebna dodatna znanja su ljudska prava (32,6% ispitanika).

Alternative pritvora

Sudija za maloletnike može narediti da se maloletnik u toku pripremnog postupka smesti u prihvatilište, vaspitnu ili sličnu ustanovu, da se stavi pod nadzor organa starateljstva ili da se preda drugoj porodici, ukoliko je potrebno da se maloletnik izdvoji iz sredine u kojoj je do tada živio. Ovakva zakonska mogućnost se još uvek retko koristi, što dovodi do neopravdano čestog određivanja pritvora prema maloletnicima.

Drugi vidovi ograničavanja slobode za decu i moguće polje kršenja prava deteta

Usvajanjem Porodičnog zakona otklonjena je mogućnost, da se i deca ispod 14 godina, bez sudskog postupka, a na osnovu odluke organa starateljstva, smeste u vaspitne ustanove, te da se na istom mestu nađu osobe sa izrečenom krivičnom sankcijom upućivanja u vaspitnu ustanovu i mala deca (čak i ispod 7 godina) za koje je centar za socijalni rad procenio da imaju "delinkventno ponašanje". Prema važećem rešenju o takvom "smeštaju" sada može da odlučuje samo adekvatna sudska vlast.

Pravo na žalbu

Pravo na žalbu postoji u svim onim situacijama kada je maloletniku rešenjem izrečen pritvor. Maloletnik mora imati branioca prilikom prvog saslušanja, kao i tokom čitavog postupka. Branilac maloletnika može biti samo advokat koji je stekao posebna znanja iz oblasti prava deteta i prestupništva mladih. Do sada je više od 1.500 advokata u Republici Srbiji bilo uključeno u edukativni ciklus i steklo "uslovljeni sertifikat" za aktivno uključivanje u postupak odbrane maloletnih učinioca krivičnih dela.

¹² Briga i zaštita maloletnika lišenih slobode je posebno izazovna oblast. Osoblje koje je izabrano da vrši ovu dužnost mora biti pažljivo izabrano na osnovu lične zrelosti i sposobnosti za izazove rada s osobama tog uzrasta, i sigurnošću u njihove dobre namere. Osoblje mora biti posvećeno radu sa mladim ljudima i sposobno da predvodi i motivise mlade za koje su odgovorni. Osoblje, kao i obezbeđenje, mora da je steklo profesionalne kapacitete i prošlo obuku kada njihovo zaposlenje počne, kao i tokom njihovog rada u toj oblasti, zbog čega mora da ima podršku i kontrolu spoljašnjih faktora tokom vršenja dužnosti.

VI

PORODIČNA SREDINA I ALTERNATIVNA NEGA

a) Pravo deteta na roditeljsko staranje i odgovornosti roditelja (članovi 5 i 18)

Opšte informacije

Porodična sredina se smatra veoma važnom za razvoj deteta i načelno, domaći propisi prepoznaju takvu ulogu porodice. U poslednje vreme, pogotovu u poslednje 2 godine, uloga državnih organa u porodičnim pitanjima je bolje balansirana između sudova i centara za socijalni rad nego pre, i postoje mere za smanjivanje broja dece u institucijama.

Međutim, javio se novi problem, problem "socijalnih siročića" pogotovu na istoku Srbije u predelu koji se naziva i "Crna dolina". Deca koja žive sa svojim babama i dedama ili s rođacima imaju više novca nego njihovi vršnjaci ali i manje kontrole vaspitavanja jer su im odsutni roditelji. Kao posledica, među njima se javlja češća upotreba droga i prisutan je veći broj saobraćajnih nesreća. Država nad ovom pojavom nema kontrolu jer su ta deca formalno pod starateljstvom roditelja. Nažalost, očekujemo da će se u budućnosti ovaj problem povećati kao što je bio slučaj u Rumuniji.

Definicija porodice - problemi koji proističu iz nepostojanja definicije porodice

Domaći propisi ne sadrže definiciju porodice, a ovim propustom stvara se u primeni niz problema. Najpre, krug lica koja ulaze u sastav porodice teško je odrediti. Ali i kada to uradimo i odredimo šta se u domaćem pravu smatra porodicom vidljivo je da porodica kako je naznačena u Porodičnom zakonu ne oslikava najbolje faktičko stanje. Porodični zakon porodicom najčešće smatra roditelje (ili jednog od roditelja) i decu. Realnost je, pak, da je porodica u Srbiji često višegeneracijska i da je čine babe i dede, tetke, stričevi, a da im zakon ne priznaje status članova šire porodice, (osim u posebnim, tačno određenim situacijama) čime prenebregava stvarno stanje u društvu. Zbog koga se veoma često dešava da brigu o detetu vode bake i deke, ili drugi srodnici bez ikakve uloge organa starateljstva.

Pravo deteta na život s roditeljima i pravo da se roditelji staraju o njemu

U periodu koji posmatramo u ovom izveštaju, donošenjem Porodičnog zakona (2005) i novog Ustava RS (2006) učinjen je jedan kvalitativni pomak. Pravo deteta na život sa roditeljem može biti ograničeno jedino sudskom odlukom (vidi: odvajanje deteta od

roditelja), dok je ranije to bilo moguće i odlukom organa strateljstva. Drugi bitan pomak ogleđa se u uvođenju instituta zajedničkog strateljstva i kada roditelji ne žive zajedno (razvod braka ili prestanak vanbračne zajednice, a moguće je i kada roditelji od početka života deteta ne žive zajedno).

Prava deteta u porodičnoj sredini

Porodični zakon, načelno usvaja sve osnovne principe Konvencije i oni su ujedno načela na kojima počiva zakon, a kojima se moraju rukovoditi i sva lica koja primenjuju i tumače zakon. Primetno je, međutim da načela nisu konkretizovana prilikom definisanja pojedinih prava i dužnosti roditelja prema deci. Tako, pravo deteta na uvažavanje mišljenja zakonodavac shvata prvenstveno kao pravo koje je vezano za sudske i upravne postupke, a kada je u pitanju odlučivanje u okviru porodice, uvažavanje mišljenja deteta nije dovoljno naglašeno. Isto tako PZ, normama kojima uređuje odnose roditelja i dece ne predviđa eksplicitno obavezu roditelja da se u vršenju roditeljskih dužnosti rukovode najboljim interesima deteta.

Programi podrške roditeljima

Programi podrške roditeljima su oblast koja je zanemarena u potpunosti. Postoje određena novčana davanja na nivou Republike i mogućnost uvođenja drugih vrsta pomoći i na nivou lokalne samouprave. Trenutno postojeće programe podrške možemo uslovno podeliti na one na koje imaju pravo svi roditelji kao što su npr. roditeljski dodatak i na one koji su usmereni ka nekoj određenoj grupi korisnika npr. dečji dodatak namenjen socijalno ugroženim porodicama.

Navešćemo neke propuste koji postoje u sistemu i koje bismo voleli da budu ispravljani u najskorijoj budućnosti:

- *Otac nema pravo na odsustvo zbog rođenja deteta!* Otac može da uzme tzv. "porodiljsko odsustvo" samo kada je majka sprečena da ga koristi;
- *Mobbing* - u poslednje vreme veoma puno se govori o problemu mobbinga majki u smislu korišćenja odsustva zbog rođenja deteta. S jedne strane postoji zalaganje da se odsustva zadrže na postojećem nivou u smislu dužine trajanja i visini naknade zarade koja sada iznosi 100%, a sa druge strane, sve češće se čuje da majke (i ako je to zabranjeno zakonom) dobijaju otkaz neposredno pred povratak s odsustva radi nege deteta, a ugovorne klauzule o tome da zaposlena neće ići na porodiljsko odsustvo u određenom periodu nakon zasnivanja radnog odnosa postaju praksa.

b) Izdržavanje deteta (član 18)

Obaveza roditelja da izdržavaju dete

Izdržavanje deteta prvenstveno je obaveza (a i pravo) **roditelja**. Dok je dete **maloletno** ova obaveza je apsolutna, ograničena jedino stvarnim mogućnostima roditelja da dete izdržava. I roditelj koji je potpuno lišen roditeljskog prava ima obavezu izdržavanja deteta.

Problem se javlja kada se pitanje izdržavanja deteta postavi u sudskom postupku (odvojen život roditelja). Problem je i činjenica da u Srbiji još uvek veliki broj ljudi ostvaruje deo zarade "na crno" ili kroz dodatne poslove, ili su prijavljeni na manje iznose zarada od faktičkih, tako da sud prilikom donošenja odluke (koja mora biti potkrepljena odgovarajućim dokazima) zapravo raspolaže netačnim podacima koji su uvek na štetu deteta. Najveća disproporcija je kod lica koja samostalno obavljaju delatnost (npr. zanatlije). Većina njih plaća doprinose na najmanju moguću osnovicu iako im je realna zarada i po 10 i više puta veća od te osnovice. Treba pomenuti i član 162. Porodičnog zakona koji određuje da visina izdržavanja treba da omogući najmanje takav nivo životnog standarda za dete kakav uživa roditelj, dužnik izdržavanja. Međutim, ne postoje podaci da je ovaj član ikada primenjivan u praksi.

Problemi u sprovođenju odluka o izdržavanju

Ono na šta bismo ukazali je nedovoljno obezbeđenje i neadekvatni mehanizmi izvršenja detetovih potraživanja po osnovu izdržavanja. Postojeći mehanizmi nisu dovoljni da obezbede redovno izdržavanje. Potrebno je predvideti posebne mehanizme za izvršenje ovog potraživanja deteta.

Preporuka:

Država treba da ustanovi poseban fond koji bi direktno isplaćivao sredstva deci. Svi dužnici bi sudskom odlukom bili obavezni da uplaćuju u fond za izdržavanje dece.

c) Odvajanje deteta od roditelja (član 9)

Opšte informacije

Ne postoje pouzdani podaci o broju dece koja žive odvojeno od roditelja. Postoje parcijalni podaci o deci iz zakonski razvedenih brakova, ali ne postoje podaci o broju dece i roditelja koji ne žive zajedno iako roditelji nisu zakonski razvedeni, dece koja su rođena u vanbračnim zajednicama i van vanbračnih zajednica, kao ni podaci o broju dece rođene u vanbračnim zajednicama koje su prekinute.

Postoji jedan broj dece koja su odvojena od roditelja sudskom odlukom, kao preventivnom merom protiv zlostavljanja i zanemarivanja. Ti podaci su takođe nepouzdati.

Učešće deteta u odlučivanju

Dete starije od 15 godina, ako je sposobno za rasuđivanje, može da odluči sa kojim roditeljem hoće da živi i o modalitetima održavanja ličnih odnosa sa drugim roditeljem.

Dete starije od 10 godina sud ima obavezu da i neposredno sasluša i uvaži njegovo mišljenje u postupku, ali može da odluči i drukčije od iznetog mišljenja deteta. Ali, dete nije legitimisano da uloži žalbu na odluku suda jer nije stranka u postupku, a ne postoje mehanizmi nezavisne pravne reprezentacije deteta (nezavisnog zastupanja).

d) Alternativna briga (član 20)

Država je dužna i da vodi računa o deci čiji je razvoj ometen porodičnim prilikama i deci bez roditeljskog staranja. Njihovo zbrinjavanje se postiže smeštajem u drugu porodicu, a kada to nije moguće u ustanovu socijalne zaštite. U Srbiji je u institucijama ili hraniteljskim porodicama smešteno oko 4.000 dece.¹³ Smeštaj deteta u ustanovu socijalne zaštite je krajnja mera zbrinjavanja, ali alternativni vidovi zbrinjavanja dece još uvek nisu dovoljno razvijeni.

Država je poslednjih godina vodila kampanje za povećanje broja hraniteljskih porodica i za poboljšanje njihove strukture. Međutim, na osnovu najnovijih podataka Ministarstva za rad i socijalnu politiku, postoji velika razlika u strukturi postojećih hraniteljskih porodica i strukturi koja je potrebna deci koja čekaju smeštaj u hraniteljsku porodicu. Hraniteljske porodice se i dalje češće nalaze u ruralnim delovima države nego u gradskim sredinama. Takođe, gotovo ništa nije učinjeno na polju promovisanja i razvoja specijalizovanog hraniteljstva.

U 2006. godini nadležno ministarstvo je donelo *Mere za otklanjanje nepravilnosti u vršenju poslova smeštaja dece i omladine u ustanove socijalne zaštite*. Značaj ovih mera je upravo u sprečavanju da deca budu smeštena u ustanovu kad postoji mogućnost druge vrste smeštaja i da uvek postoji pravni osnov za smeštaj deteta u ustanovu. Ne manje važno je da se insistira da kada dete ima roditelje, njegov smeštaj u ustanovu ne sme da znači prekid odnosa s roditeljima, naprotiv dužnost je ustanove da se stara da ovo pravo deteta bude ispoštovano. Mere su donete jer se u prethodnom periodu događalo da dete bude bez ikakvog pravnog osnova u ustanovi duži period.

¹³ Podaci Ministarstva za rad i socijalnu politiku.

Međutim, i dalje Zakon o socijalnoj zaštiti i obezbeđivanju socijalne sigurnosti građana predviđa da dete čiji je razvoj ugrožen okolnostima u porodici, koje ne može da oстане s porodicom, bude smešteno u instituciju socijalne zaštite na zahtev porodice. Ovo je u suprotnosti sa Porodičnim zakonom koji ne spominje situacije u kojima se deca smeštaju u institucije socijalne zaštite na zahtev roditelja.

Deca izmeštena iz mesta stanovanja

Važno je ukazati da je oko 2.000 dece (što je oko polovine korisnika) koja se nalazi u institucijama ili na hraniteljstvu izmešteno iz svog mesta prebivališta. Posebno su ugrožena deca ometena u razvoju. U sistemu socijalne zaštite postoje 5 institucija za smeštaj dece sa teže i teškom ometenošću. Neke od njih locirane su na teško pristupačnim mestima, daleko od naseljenih mesta (poput Kulina), tako da većina smeštene dece nije u svom mestu prebivališta. Prosečan broj korisnika (između 300 i 650) nadmašuje predviđene kapacitete ustanova, a sam sistem ovakvog zbrinjavanja dece sa smetnjama u razvoju nije u skladu sa normativima.¹⁴

e) Usvojenje (član 21)

Institucija usvojenja se u Srbiji još uvek primarno posmatra kao pomoć ljudima koji nemaju decu da zadovolje svoje nagone za potomstvom nego kao institut zbrinjavanje dece bez roditeljskog staranja.

Ova postavka dovodi do određenih problema u praksi od kojih bismo izdvojili sledeće:

- Dete mogu usvojiti samo parovi, osim u 2 situacije - kada se usvaja dete bračnog ili vanbračnog partnera i kada za to postoje naročito opravdani razlozi. O opravdanosti usvojenja odlučuje nadležni ministar ali u propisima ne postoji ni naznaka šta bi se moglo smatrati takvim razlozima.
- Nije obezbeđen neophodan nivo zaštite prirodnog roditeljstva - nakon usvojenja prestaju sve i faktičke i pravne veze između prirodnih roditelja i usvojenika.
- Pravo na indentitet deteta nije adekvatno zaštićeno - ne postoje kontrola vršenja obaveze usvojitelja da detetu kažu da je usvojeno.
- Nisu utvrđeni kriterijumi za utvrđivanje vremenskog trajanja odsustva roditeljskog stanja kao uslova za zasnivanje usvojenja.
- U postupku po kojem se odvija usvojenje u potpunosti je zanemaren najbolji interes biološke dece usvojitelja - oni se nigde ni ne pominju.

¹⁴Videti više: *Deca ometena u razvoju*.

Medunarodno usvajanje

Medunarodno usvajanje nije često u Srbiji. Samo četiri slučaja međunarodnog usvajanja je bilo u 2005. godini. Veoma stroga pravila, uključujući i odobrenje Ministarstva, čine proceduru međunarodnog usvajanja bezbednom sa stanovišta usvajanja radi trgovine decom. Međutim, ova metoda pronalaženja porodice detetu može biti iskorišćena na bolji način. Parovi iz Srbije koji žele da usvoje dete nisu spremni da usvoje dete romske nacionalnosti ili dete sa invaliditetom. Medunarodno usvajanje može biti jedno od rešenja ovog problema, pored programa za uspostavljanje specijalizovanog hraniteljstva i usvajanja. U Srbiji ima oko 400 dece koje čekaju na smeštanje u hraniteljsku porodicu ili na usvajanje.

f) Zaštita dece od zlostavljanja i zanemarivanja (član 19)

Društveno nasilje, pogotovu nasilje nad decom je veliki problem u Srbiji. Nasilje se čini u svih pet segmenata analiziranih u Studiji Ujedinjenih nacija o nasilju nad decom - u školi, porodici, institucijama, lokalnoj sredini i na radnom mestu. Međutim, povećanje i promena prirode vršnjačkog nasilja je posebno zabrinjavajuća.

Poslednjih godina nasilje protiv dece se teže krije, pogotovu zahvaljujući medijima. Nažalost, predstavnici medija četo dodatno otežavaju situaciju zlostavljanog deteta nepoštujući privatnost tog deteta. Aktivnijim kampanjama i dodatnom asistencijom, mediji mogu postati obrazovani partner u sprečavanju i zaštiti dece od zlostavljanja i zanemarivanja.

Problemi u prikupljanju i analizi podataka o zanemarenoj i zlostavljanoj deci

Jedna od osnovnih prepreka koja se javlja prilikom analize problema zlostavljanja i zanemarivanja dece je nepostojanje objedinjene baze podataka koja bi se vodila po jedinstvenim kriterijumima (indikatorima). Novina u ovoj oblasti je da MUP, od usvajanja *Zakona o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica* vodi polnu i starosnu statistiku o maloletnim oštećenim za 27. taksativno nabrojanih krivičnih dela.¹⁵ Policija je 2006. godine podnela 748 krivičnih prijava za 911 krivičnih dela koji pripadaju ovoj grupi, a u kojima se maloletno lice pojavljuje kao

¹⁵Radi se o sledećim krivičnim delima: teško ubistvo, navođenje na samoubistvo i pomaganje u samoubistvu, teška telesna povreda, otmica, silovanje. Obljuba nad nemoćnim licem, obljuba sa detetom, obljuba zloupotrebom položaja, nedozvoljene polne radnje, podvođenje i omogućavanje vršenja polnog odnosa, posredovanje u vršenju prostitucije, prikazivanje pornografskog materijala i iskorišćavanje dece za pornografiju, vanbračna zajednica sa maloletnikom, oduzimanje maloletnog lica, promena porodičnog stanja, zapuštanje i zlostavljanje maloletnog lica, nasilje u porodici, nedavanje izdržavanja, rodoskrvnenje, razbojnička krada, razbojništvo, iznuda, omogućavanje uživanja opojnih droga, ratni zločini protiv civilnog stanovništva, trgovina ljudima trgovina decom radi usvojenja i zasnivanje ropskog odnosa i prevoz lica u ropskom odnosu.

oštećeno. Zaključno sa 31. oktobrom 2007. podneto je 787 krivičnih prijava i registrovano 890 krivičnih dela učinjenih na štetu maloletnih lica iz pomenute grupe. Policija je i jedina služba koja vodi starosnu i polnu statistiku maloletnih lica oštećenih za 27 taksativno nabrojanih krivičnih dela. Njihov broj je u 2006. iznosio 390 maloletnih lica oštećenih uzrasta do 14 godina (178 osoba muškog pola i 212 osoba ženskog pola) i 548 uzrasta od 14 do 18 godina (315 osoba muškog pola i 233 osobe ženskog pola).¹⁶

Efikasna zaštita od zlostavljanja i zanemarivanja

Porodični zakon zabranjuje nasilje u porodici (čl. 197 PZ), ali ne propisuje izričitu zabranu telesnog kažnjavanja. Mere koje se izriču su usmerene prema roditelju koji zlostavlja i zanemaruje dete. Mere se izriču sudskom odlukom, u posebnom postupku koji je hitan, ali nažalost još uvek nije dobro rešena situacija kada je neophodna istovremena reakcija sistema na nasilje jer je tada još uvek jedino moguće izdvojiti dete iz njegove prirodne sredine ako je to neophodno zbog zaštite njegovog života i fizičkog integriteta.

Opšti protokol o zaštiti dece od zlostavljanja i zanemarivanja koji je usvojila Vlada Srbije tokom 2005. godine predviđa intersektorski pristup ovom problemu, u kojem bi ulogu glavnog koordinatora imali centri za socijalni rad. Tokom 2006. godine, stručni tim, uz podršku centara za prava deteta i UNICEF-a, sačinio je priručnik za primenu Opšteg protokola za zaštitu dece od zlostavljanja i zanemarivanja. Na taj način je učinjen korak više u pravcu dobre primene procedura koje su predviđene Opštim protokolom. Tokom 2006. i 2007. godine Ministarstvo rada, zapošljavanja i socijalne politike, Ministarstvo unutrašnjih poslova i Ministarstvo prosvete doneli su i svoje posebne protokole u smislu jasno utvrđenih procedura postupanja u prevenciji i zaštiti dece od zlostavljanja i zanemarivanja. Međutim, Ministarstvo zdravlja i Ministarstvo pravde, iako su odlukom Vlade iz 2005. bili obavezni takođe da donesu svoje posebne protokole, još uvek nisu to učinili.

Prevencija nasilja

Tokom 2006. i 2007. intezivirana je primena brojnih preventivnih programa: "Škola bez nasilja", "Školski policajac", "Obrazovni programi za školske timove o sprečavanju maloletničke delinkvencije u obrazovnim insitucijama", "Policija u lokalnoj zajednici", i drugi. Ovo smatramo naročito značajnim imajući u vidu porast vršnjačkog nasilja.

¹⁶ Republički zavod za statistiku još uvek ne vodi statistiku oštećenih žrtava krivičnih dela, polno i starosno orjentisanu.

Rezultati istraživanja sprovedenog u osnovnim školama u Srbiji u okviru programa *Škola bez nasilja*, govore da je nasilno ponašanje (vršnjačko nasilje), prema izjavama učenika prisutno i da su mu skloni i stariji i mlađi učenici, i dečaci i devojčice (u istraživanju je učestvovalo 26.338 dece iz 50 osnovnih škola). Učenici su u istraživanju naveli da su u školi najzastupljeniji oblici verbalnog nasilja (vređanje, davanje pogrđnih imena, širenje laži), dok je fizičko nasilje na trećem mestu po učestalosti. Konkretni rezultati npr. govore: 28% ispitanih učenika bilo je bar jednom uključeno u nasilnu interakciju, bilo u ulozi žrtve bilo u ulozi učinioca; 65% ispitanih učenika, bar jednom je, u poslednja tri meseca lično doživeo/la akt nasilja od strane vršnjaka; 44% ispitanih učenika je jednom ili više puta tokom celog školovanja trpelo neki oblik vršnjaškog nasilja; 23% učenika je jednom ili više puta tokom školovanja doživelo da ih neko od nastavnika uvredi, ismeje ili udari.¹⁷

Rezultati istraživanja: "U lavirintu nasilja",¹⁸ sprovedenog maja 2007. u šest ustanova za decu bez roditeljskog staranja u Srbiji (kojim je obuhvaćeno 189 dece uzrasta od 10-18 godina i 132 zaposlenih u ustanovama) otkrivaju da praktično nema deteta koje je tokom boravka u ustanovi bilo pošteđeno nasilja: samo 2,6% dece je izjavilo da u ustanovi nije doživelo nijedan od nabrojanih oblika nasilja. 76,7% dece bilo izloženo bar jednom obliku nasilja više puta, a oko 20% domske dece je doživelo nasilje, ali nijedan oblik češće od 1-2 puta. Više od dve trećine ispitane dece u ovim ustanovama, po sopstvenom kazivanju, izloženo je pretnjama fizičkim nasiljem (71%), koje se obično i realizuju, s obzirom na to da je 89% dece doživelo bar neki od oblika fizičkog nasilja, a čak 55% je bilo često izloženo takvom nasilju. Najčešći oblici nasilja kojima su deca iz ustanova izložena su: rугanje (77%, zbog etničkog porekla i porodice 50%), spletkarenje (74%), pretnje fizičkim nasiljem (71%) i različiti oblici fizičke agresije (njima je, zavisno od oblika agresije, bilo izloženo od 58% do 68% dece). Razne oblike iznudiavanja i prisiljavanja doživela je približno trećina ispitane dece: 30% je pod pritiskom ružno postupalo prema drugoj deci, 28% je pod pritiskom kralo a 7% je pod pritiskom dilovalo drogu (od toga je 3% to radilo često). Četvrtina ispitane dece (26%) je doživela da ih neko zaključa u prostoriju, 11% je to doživelo više puta.

¹⁷ Rezultate istraživanja sačinili su i predstavili 2006. godine predstavnici kancelarije UNICEF-a u Beogradu i Instituta za psihologiju Filozofskog fakulteta Univerziteta u Beogradu.

¹⁸ Plut, D., Popadić, D. (2007) *U lavirintu nasilja: Istraživanje nasilja u ustanovama za decu bez roditeljskog staranja u Srbiji*, Beograd: Institut za psihologiju & Save the Children UK, kancelarija u Beogradu.

VII

OSNOVNA ZDRAVSTVENA I SOCIJALNA ZAŠTITA

a) Zdravlje i zdravstvena zaštita (član 24)

Pokazatelji zdravlja dece u Srbiji

Zahvaljujući obezbeđivanju nege majkama tokom trudnoće i neposredno nakon porođaja, stopa smrtnosti odojčadi u Srbiji poslednjih godina opada. Poslednji raspoloživi podatak je iz 2005. godine, kada je stopa smrtnosti odojčadi iznosila 8.¹⁹ Ono što zabrinjava jeste da zdravstveno stanje marginalizovanih grupa dece, kao što su siromašni i Roma, nije ni približno na nivou stanja u opštoj populaciji. Tako stopa smrtnosti odojčadi kod Roma ide i do 25.²⁰

Pothranjenost dece i zaostajanje u razvoju je isto tako mnogo učestalije kod Roma i najsiromašnijih nego u opštoj populaciji. Značajno je i odstupanje kod imunizacije dece, s tim što kod ovog pokazatelja odstupanje postoji kod romske dece kod koje stopa imunizacije pada i na 35%, dok se kod najsiromašnijih ne pojavljuje odstupanje u odnosu na opštu populaciju.

Nedostatak senzibiliteta prema različitim

Iako je u 2006. donet *Zakon o zaštiti od diskriminacije osoba sa invaliditetom* u Srbiji se invaliditet još uvek tretira kao medicinska, a ne društvena kategorija. Odsustvo svesti o kompleksnosti ovog problema ispoljava se i u nastupu zdravstvenog osoblja prema osobama sa invaliditetom. Zdravstveni sistem nema prijateljskiji pristup ni kada govorimo direktno o deci, a naročito o deci školskog uzrasta koja se ne prepoznaju kao posebna grupacija pacijenata i njihove posebnosti se ne uvažavaju, već imaju tretman kao odrasli pacijenti. U tom smislu je nادرastičniji primer odsustvo bilo kakvih programa priprema ili podrške deci - pacijentima koji se čekaju za operativne zahteve.

Ovde treba dodati potrebu povećanja senzitivnosti i profesionalne kompetence zdravstvenih radnika da prepoznaju dodatne potrebe posebno osetljive dece i mladih i da na njih odgovore, otklanjajući barijere za njihovo korišćenje zdravstvene zaštite i izlaženje u susret njihovim potrebama kroz razvoj *outreach* servisa kao i potrebu razvoja savetovališta za decu i mlade i inoviranje znanja kadrova svih profila koji rade sa decom

¹⁹ Podaci Republičkog zavoda za statistiku. Stopa smrtnosti odojčadi je broj dece umrle do navršene prve godine života na 1.000 rođene dece.

²⁰ Rezultati MICS 3 istraživanja.

i mladima u pravcu primene prijateljski orijentisanog pristupa svoj deci i mladima sa kojima dolaze u kontakt.

Budžetska izdvajanja

Nacionalnim investicionim planom predviđeno je 300 miliona evra za oblast zdravstva za period 2006-2007 godina. Udeo budžeta za zdravstvo u odnosu na celokupan budžet se kreće oko 8%. Izdvajanja za zdravstvo po glavi stanovnika iznose oko 120²¹ evra na godišnjem nivou, što je prema ocenama zdravstvenih stručnjaka premalo za obezbeđivanje zdravstvene zaštite na potrebnom nivou.

Poseban status dece u pogledu ostvarivanja zdravstvene zaštite

Pozitivno zakonodavstvo Republike Srbije obezbeđuje unekoliko poseban tretman deci u odnosu na druge grupe stanovništva. Naime, deca imaju pravo na zdravstveno osiguranje iz budžeta kada nisu osiguranici po nekom od osnova koje *Zakon o zdravstvenom osiguranju* predviđa. Ali ovakav status, koji u praksi znači da se može ostvariti zdravstvena zaštita bez naknade koja se plaća, odnosi se na decu do 15 godina starosti. Deca koja imaju više od 15 godina, međutim, moraju da budu ili redovni učenici da bi bila osigurana preko nekog od članova porodice (najčešće su to roditelji) ili da imaju sopstveno osiguranje po nekom drugom osnovu, ali ne više po osnovu toga što su deca i ne bezuslovno kako je to slučaj za decu do 15 godina.

Iako propisi izričito navode da **dete do navršene 18 godine života ima pravo na najviši mogući standard zdravlja i zdravstvene zaštite** kao i da svaki pacijent ima **pravo da zdravstvenu zaštitu** ostvaruje uz poštovanje najvišeg mogućeg standarda ljudskih prava i vrednosti, odnosno ima pravo na fizički i psihički integritet i na bezbednost njegove ličnosti, kao i na uvažavanje njegovih moralnih, kulturnih, religijskih i filozofskih ubeđenja, u praksi to najčešće nije slučaj. Takođe, nije moguće obaviti određene operacije ili medicinske tretmane, ili nabaviti neke lekove putem sistema zdravstvene zaštite u Srbiji.

Jedan broj dece nema zdravstvenu knjižicu, a bez nje nije moguće dobiti zdravstvene usluge. Procedure overe zdravstvenih knjižica nisu jednostavna, a sistem zdravstvenog osiguranja ne radi ništa na obaveštavanju osiguranika o procedurama. Marginalizovane grupe (Romi i interno raseljena lica/IRL) zbog nestalnosti prebivališa imaju značajne probleme u ostvarivanju zdravstvenog osiguranja (kao preduslova za ostvarivanje besplatne zdravstvene zaštite). Prema podacima UNDP-a,²² čak 60% dece **IRL** mlađe od 14 godina nije vakcinisano zato što nije imalo zdravstvenu knjižicu.

²¹ Podatak za 2006. godinu.

²² Istraživanje o socijalnoj ugroženosti Roma, izbeglica i interno raseljenih lica i domicilnog neromskog stanovništva koje živi u blizini Roma. Istraživanje je sprovedeno krajem 2004. godine, ali su rezultati objavljeni 2006. godine. Istraživanje je sprovela kompanija *Medium Gallup*.

Prava dece pacijenata

U ovoj oblasti se javlja dvostruki problem: najpre, u kampanji Ministarstva zdravlja vezanoj za promociju prava pacijenata deca se eksplicite nigde ne pominju (osim u stavci da dete nakon navršene 15 godine može da da svoj pristanak za medicinsku intervenciju) što ukazuje da sistem ne prepoznaje dete kao posebnu kategoriju pacijenata. Takođe, u prethodnom periodu nije postojala obavezna obuka zdravstvenog osoblja koje radi s decom na temu prava deteta, niti se nazire u budućnosti.

Pravo na zaštitu od diskriminacije u zdravstvu

Karakter i veličina pojave kao što je diskriminacija dece na osnovu zdravstvenog stanja, nacionalne pripadnosti ili seksualne orijentacije *u zdravstvenom sistemu* je nepoznata i neistraživana. Ne postoje definisane mere koje bi rukovodilac institucije morao da primeni pa se slučajevi ni ne prijavljuju.

Uvažavanje mišljenja deteta pri medicinskim tretmanima

Zdravstveni sistem u Srbiji nije koncipiran na način koji bi uvažio mišljenje deteta. Osim u situaciji kada postoji izričita odredba o npr. davanju saglasnosti na medicinsku intervenciju, mišljenje deteta je irelevantno.

Pravo na privatnost u zdravstvu

Pravo na privatnost se sudeći prema iskustvima ispitanih srednjoškolaca uopšte ne poštuje:

Na konstataciju da lekar saopštava dijagnozu i informacije o njihovom zdravstvenom stanju samo kada smo sami u ordinaciji (bez prisustva drugih osoba) srednjoškolci u Srbiji odgovaraju ovako:

	učestalost	%
nikada	133	37,25
retko	77	21,57
uglavnom	99	27,73
uvek	48	13,45

Pristup odgovarajućim informacijama u zdravstvu

Skoro ništa nije urađeno u oblasti pravovremenog, organizovanog i kontinuiranog informisanja dece i mladih o njihovim pravima u zdravstvenoj zaštiti, u zdravstvenoj ustanovi i o načinima za realizaciju tih prava, a nešto malo je urađeno u oblasti informisanja dece i mladih o vlastitom zdravstvenom stanju, zdravstvenim problemima i potrebama. Zaštita mladih od štetnih informacija vezanih za njihovo zdravlje takode je zapostavljena. Iako postoji opšta obaveza da roditelji budu informisani o zdravstvenom stanju deteta, to pravo se masovno krši u Srbiji. Postoje zabeleženi slučajevi da dete bude primljeno u urgentni centar, da nad njim bude preduzeta intervencija i da nakon toga bude pušteno kući, a da pritom o celom postupku roditelji ne budu obavješteni ili da budu obavješteni tek kada dete bude u stanju da ih samo pozove i obavesti.

Obrazovanje i opšta informisanost

Vrlo malo je urađeno u oblasti vaspitanja za zdravlje kroz životne veštine u obrazovnom sistemu (projekat započeo kao eksperimentalan) i u oblasti podrške alternativnim obrazovnim pristupima vaspitanju za zdravlje kao što je parnjačka (vršnjačka edukacija). Zdravstveno vaspitanje, kao poseban predmet u školama ne postoji već se parcijalno izučava u okviru nekoliko drugih nastavnih predmeta. Vredne informacije o zdravlju učenici, prema sopstvenim ocenama, stižu najviše u porodici i školi, a potom putem medija. Najveći broj njih smatra da je dobro informisan kada je u pitanju zloupotreba alkohola i droga, a potom kada je u pitanju AIDS. O prvome se obavještavaju uglavnom u porodici, dok im je za drugo škola glavni izvor informacija. Zabrinjavajući je podatak da srednjoškolci o sigurnom seksu i polnim bolestima najmanje informacija dobijaju u porodici, već da znanja o tome stižu u školi, putem medija ili od vršnjaka.

b) Socijalna zaštita i usluge (član 26)

Osnovne karakteristike sistema

U Srbiji živi veliki broj siromašnih. Procenjuje se da oko 155 hiljada dece u Srbiji živi ispod linije siromaštva, a da je isto toliko u konstantnoj opasnosti da side ispod te linije. Pomoć siromašnima i onima koji nisu u mogućnosti da zadovolje osnovne životne potrebe obezbeđuje se u okviru sistema socijalne zaštite. Jedan broj mera socijalne zaštite predviđen je na nivou Republike, a jedan na nivou lokalne samouprave. Sistem bi trebalo da bude usmeren ka osnaživanju korisnika i načelno opredeljenje je takvo, međutim, analizom mera i situacije u okviru socijalne zaštite jasno je da su beneficijari sistema još uvek u pasivnom položaju - tj. njima se ne osnažuju korisnici već se jednostavno vrše određena davanja uglavnom materijalne prirode. Ali, materijalna davanja su najčešće nedovoljna da odgovore svrsi zbog koje su uvedena. Tako, pomoć za negu drugog lica u Srbiji iznosi oko 6.000 dinara mesečno, dok su stvarni troškovi

deteta kome je neophodna pomoć i negu drugog lica procenjena na iznos između 300 i 400 evra mesečno. Osim nedovoljnih iznosa, veliki problem predstavlja i *loša targetiranost*. Podaci koji svedoče o tome tiču se većine mera koje postoje: materijalno obezbeđenje²³ stigne do svega 3% najsiromašnijih, svega polovina najsiromašnijih porodica prima dečji dodatak (mera materijalne pomoći porodicama sa decom), dok s druge strane 19% najbogatijih porodica prima ovu vrstu pomoći.²⁴

Obezbeđivanje sredstava za socijalnu zaštitu

Već duži niz godina sredstva koja se u budžetu opredeljuju za socijalna davanja ostaju ista. Novost koju je 2006. godina donela na planu finansiranja socijalnih davanja je fond za osobe sa invaliditetom u koji se između ostalog izdvajaju sredstva od igara na sreću. Socijalna davanja (socijalna potrošnja) u Srbiji je znatno niža nego u drugim državama u regionu. U 2005. godini na novčana davanja, usluge socijalne pomoći i dečju zaštitu izdvojeno je 1,4% BDP-a.

Dostupnost socijalne zaštite

Dostupnost socijalne zaštite nema zadovoljavajući nivo. Razlozi se tiču komplikovanih procedura i segmentiranosti sistema. Materijalne nadoknade se obezbeđuju unutar više sistema, što dovodi do parcijalnog odlučivanja i sporosti u donošenju i sprovođenju odluka. Dalja posledica je nepostojanje jedinstvene evidencije korisnika, koja je preduslov za celovito sagledavanje potrebe korisnika i procenu efikasnosti preduzete mere.

Postoji i problem troškova koje korisnik ima radi podnošenja zahteva za ostvarivanja prava (prevoz, veliki broj dokumenata čije obezbeđivanje košta i sl.). Zbog toga je u procesu reformi sistema naglasak stavljen na bolje targetiranje korisnika - bolja i preciznija selekcija korisnika i eventualno spajanje pojedinih davanja koja mogu biti u vezi (MOP i dečji dodatak).

Inače, u sistemu socijalne zaštite karakterističan je **položaj romskih porodica u romskim naseljima**. Iako veliki broj njih prima neki vid transfera iz oblasti socijalne zaštite, pokazalo se da je procenat siromašnih romskih porodica koji dobija pomoć ipak manji od procenta pokrivenosti siromašnih porodica u opštoj populaciji.²⁵

²³ Materijalno obezbeđenje je osnovna vrsta materijalne pomoći najugroženijim porodicama i stalnog je karaktera.

²⁴ Podaci MICS 3 istraživanja iz 2005. godine.

²⁵ Gotovo 65% opšte populacije prima najmanje jednu vrstu transfera, dok je taj procenat kod romske populacije oko 80%.

VIII

OBRAZOVANJE (članovi 28 i 29)

Opšte informacije

Obrazovni sistem u periodu izveštavanja prošao je kroz nekoliko faza. Nakon 2000. godine započet je prilično ambiciozan proces reformi. Ceo sistem je prešao iz normativnog sistema u moderan oblik sistema. Međutim, nakon 2004. godine proces je zaustavljen i vraćen je stari sistem. Obrazovni sistem danas je previše normativističan i ima brojne ozbiljne probleme:

Na kvalitet obrazovanja svakako utiču i sredstva koja se ulažu u njega. Sredstva koja su usmerena u obrazovni sistem u Srbiji, dostigla su, nakon desetogodišnje linije opadanja, najnižu tačku od 3% GDP u 2000. godini. U 2001. godini je potrošnja za obrazovanje iznosila 3,18%, od čega samo 1,41 za osnovno obrazovanje. Ili da jasnije prikažemo, potrošnja po učeniku je 1990. iznosila US\$ 554, a u 2000. godini US\$ 148. Procenat izdvajanja bruto domaćeg proizvoda (BDP) u periodu 2001/05:

Procenat BDP za obrazovanje

godina	%
2001	3,8
2002	4,0
2003	3,5
2004	3,7
2005	3,8

Izvor: Devinfo baza podaka - Ministarstvo finansija

Srbija je poslednja u Evropi po procentu BDP uloženog u obrazovanje, što dovodi do sledećeg problema:

- U poslednjih deset godina niti jedna školska godina nije završena bez štrajkova, što znači da ni jedna generacija u tom periodu nije imala "normalnu" školsku godinu sa punim brojem časova;
- Uvedena su dva izborna predmeta sa ciljem povećavanja participacije dece u procesu obrazovanja. Međutim, pokazalo se da roditelji donose odluku o izbornom predmetu umesto dece na početku školovanja. Jednom tako izabran predmet se ne može menjati tokom školske godine.

Propisi

Oblast obrazovanja regulisana je Zakonom o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja, Zakonom o osnovnoj školi i Zakonom o srednjoj školi. U Srbiji i dalje ne postoji Zakon o predškolskom obrazovanju (vidi: predškolsko obrazovanje). Za sada se aktivnosti u okviru predškolskog obrazovanja regulišu Zakonom o socijalnoj zaštiti i obezbeđivanju socijalne sigurnosti građana, na osnovu kojeg su tri ministarstva nadležna za ove aktivnosti: Ministarstvo obrazovanja, Ministarstvo rada i socijalne politike i Ministarstvo zdravlja.

Izmene tokom 2004. dovele su do usporavanja reformskih procesa kao i do promene pravca u kome su se odvijali - u centru obrazovanja je nastavnik. Određeni su svrha, ciljevi i zadaci koje realizuju nastavnici, a ne preciziraju se očekivani i merljivi ishodi obrazovnog procesa kod dece.

Kvalitet obrazovanja

Proces izrade nacionalnih standarda znanja i ustanovljavanje mehanizama spoljne evaluacije je u toku, međutim podaci o dobijenim rezultatima i značenju tih rezultata su teško dostupni. Učenici naših osnovnih škola su učestvovali u dva međunarodna testiranja: *PISA* (Programme for International Student Assessment) i *TIMSS* (Trends in International Mathematics and Science Study) 2003. i 2006. godine. U 2006. godini Srbija je ostvarila rezultate ispod OESC proseka u svim kategorijama. Ono što zabrinjava jeste to da su naši učenici najveći broj poena zarađivali na zadacima nižeg nivoa kvaliteta. Od posebnog značaja je i to da javnost, roditelji i deca, nisu u potpunosti i na svima razumljiv način upoznati sa značenjem i implikacijama takvih rezultata za život dece, kao ni o preduzetim merama kako bi se obezbedilo kvalitetno obrazovanje koje omogućava sticanje znanja i za odgovaranje na pitanja "višeg" kvaliteta.

"Cena" besplatnog obrazovanja

Ozbiljnijih istraživanja o stvarnom iznosu i strukturi "cene" besplatnog školovanja (plaćanje udžbenika, opreme, pribora, prevoza, ali i privatnih časova, "školskog" dinara za krećenje učionica, nabavku didaktičkog materijala, platu zaposlenog iz obezbeđenja i sl.) još nisu rađena. Za školsku godinu 2006/07. te procene su se kretale od oko 25 evra za komplet knjiga, plus sve ostalo što je potrebno. Prosečan trošak za porodicu za jedno dete u školskoj 2001/2002. godini iznosio je US\$ 120. Pored toga, 18% porodica je trošilo u proseku US\$ 22 mesečno za jedno dete za privatne/dopunske časove. Za 23,7% ukupnog stanovništva - decu do 18 godina, dostupnost školovanja je otežana jer se ona nalaze ispod granice siromaštva.

Predškolsko obrazovanje

Od školske 2006/07. uveden je obavezni, besplatni, pripremni predškolski program za svu decu od pet i po do šest i po godina, u trajanju od šest meseci po četiri sata. Procena je da je obuhvat dece ovim programom, ponekada nazivanim i "nultim razredom", u godini pred polazak u školu, oko 90%, ali se ispostavilo da nema podataka o deci iz ranjivih grupa (Romi, seoska deca iz nerazvijenih regiona, deca sa smetnjama u razvoju, deca iz porodica sa nižim obrazovnim nivoom, ali i deca izbeglica i interno raseljenjih lica, deca koja su vraćena iz zemalja EU) tako da se taj procenat može dovesti u pitanje. Za decu iz ranjivih grupa nemogućnost dobijanja potvrde o pohađanju obaveznog pripremnog programa može biti prepreka daljem školovanju, a isto tako su uočene i razne nepravilnosti oko izdavanja potvrda o pohađanju pripremnog programa (u nekim sredinama se potvrda izdavala nakon kraćeg perioda pohađanja od predviđenog). Pored nepostojanja potpune baze podataka o deci, pokazalo se i da je mreža predškolskih ustanova nedovoljna.

Obuhvat predškolskim vaspitanjem dece od 18 meseci do šest godina je veoma nizak: 2004. godine 37,3%, a 2005. godine 39,2% (DevInfo), a na osnovu preliminarnih rezultata *Istraživanja višestrukih pokazatelja stanja dece i žena* (u daljem tekstu MICS 3), koje je sproveo UNICEF 2005, na uzrastu od 36 do 59 meseci, predškolskim vaspitanjem obuhvaćeno je 45% gradske dece i samo 14,4% seoske dece, a kod Roma iz romskih naselja samo 3,9%. Naime, ovako nizak obuhvat posledica je upravo nedovoljno razvijene mreže predškolskih ustanova, a time i nedovoljnih kapaciteta da bi se zadovoljile potrebe dece i porodica.

Upis dece u osnovnu školu

Osnovno obrazovanje je obavezno za svu decu, ali se ne upisuju sva deca u osnovnu školu: oko 5% dece se ne upiše. Iz ruralnih sredina se ne upiše oko 20% dece, a devojčica skoro 24%. O upisu dece romske nacionalnosti postoji malo i nedovoljno pouzdanih podataka - oko 25% dece ostane neupisano u osnovnu školu. Takođe, o upisu i školovanju dece s teškoćama i smetnjama u razvoju ne postoje podaci. Ovaj sistematski nedostatak podataka o deci sa teškoćama i smetnjama u razvoju je prisutan na svim nivoima obrazovnog sistema i onemogućava keriranje kvalitetnog obrazovanja dostupnog svojoj deci.

Stopa završavanja osnovne škole je visoka oko 95%, ali evidentno je da deca na selu u znatno manjem procentu nastavljaju školovanje posle 4. razreda, osipanje prilikom prelaska iz 4. u peti razred je oko 23%. Što se tiče dece romske nacionalnosti, od one koja upišu školu završe 21-37%, stopa osipanja je izuzetno velika, preko 70%. Poseban problem predstavlja podatak da se u školama za obrazovanje odraslih većinom nalaze deca romske nacionalnosti (75-80%) i to čak i ona mlađa od 15 godina! U redovnim

osnovnim školama imaju slabije školsko postignuće od dece ne-roma. Zbog socijalno-kulturne deprivacije, jedan broj romske dece neopravdano je upisivan u specijalne škole.

Upis dece u srednju školu

Podaci o procentu dece obuhvaćene srednjom školom na uzrastu 15-18 godina prilično se razlikuju. Prema zvaničnoj statistici obuhvat je 76,42% (RZS, 2005. godine), a prema preliminarnim rezultatima istraživanja MICS 3, 2005. iznosi 85,8%. Procenat obuhvata romske dece iz romskih naselja izuzetno je nizak i iznosi 10,2% (MICS 3, 2005).

Preporuke:

Država treba da:

- Usvoji zakon o predškolskom obrazovanju i prateće podzakonske akte;
- Da se u okviru obrazovnog sistema dovrši izgradnja informacionog sistema koji će podatke o karakteristikama i stanju u obrazovanju učiniti dostupnim javnosti;
- Da se izradi i usvoji strategija razvijanja inkluzivnog pristupa u redovnom obrazovnom sistemu i reforme specijalnog obrazovanja;
- Da se preduzmu adekvatni koraci koji će omogućiti razvoj mreže predškolskih ustanova, povećati kapacitete i razvijanje različitih oblika predškolskog obrazovanja u skladu s potrebama dece i roditelja i to kroz razvoj partnerstava sa biznis i nevladinim sektorom;
- Da se uspostavi saradnja sa nevladinim sektorom radi korišćenja stečenih iskustava u vidu dobre prakse, naučenih lekcija i izgrađenih resursa koji doprinese ostvarivanju prava na obrazovanje sve dece.

IX DECA U POSEBNIM SITUACIJAMA

a) Dete ometeno u razvoju (član 23)

Opšte informacije

Pravo na materijalno obezbeđenje porodica dece ometene u razvoju ostvaruje se kroz novčano primanje čija je visina, u zavisnosti od broja članova porodice, u novembru mesecu 2005. godine maksimalno iznosila za pojedinca 44,53 evra, za porodicu sa 2 člana 61,21 evra, za porodicu sa 3 člana 77,91 evra, za porodicu sa 4 člana 83,47 evra, za porodicu sa 5 i više članova 80,03 evra, dok su prosečni mesečni rashodi po porodici u III kvartalu 2005. godine iznosili 337,68 evra.²⁶ Dodatak za pomoć i negu drugog lica iznosi 13% prosečnog ličnog dohotka. Neodgovarajuća programaska podrška uključivanju dece sa smetnjama u razvoju u obrazovne procese i širu zajednicu, dovodi do toga da su ova deca često primorana da ostanu kod svojih kuća, što jednom roditelju/staratelju onemogućava zaposlenje, pa samim tim i uvećanje prihoda. Ovo je naročito problematično za porodice samohranih roditelja dece sa smetnjama, jer 13% prosečnog ličnog dohotka nije dovoljan iznos za plaćanje usluge čuvanja deteta sa smetnjama u toku celog radnog vremena. Prisutan je, takođe, i problem zakasnele refundacije sredstava utrošenih na kupovinu lekova, koja su često prevelika, a potrebnih lekova nema u redovnim apotekama.

Propisi

Prava dece sa smetnjama u razvoju zaštićena su Ustavom Republike Srbije i ostvaruju se primenom niza zakonskih i podzakonskih akata. Međutim, pomenuti akti uglavnom sadrže uopštene, nejasne formulacije koje ostavljaju puno prostora za tumačenje, dok jasno definisani kriterijumi i mehanizmi ostvarivanja prava izostaju. Tako se u državnom izveštaju navodi, na primer, da država pravo na pomoć u kući, dnevni boravak, smeštaj u ustanovu socijalne zaštite ili drugu porodicu priznaje licu kome porodica ne može da obezbedi odgovarajuću zaštitu i licu bez porodičnog staranja kada se na drugi način ne može obezbediti odgovarajuća zaštita, a ne pominje se činjenica da u Srbiji izostaje adekvatna podrška porodicama dece sa smetnjama u razvoju i da je taj izostanak upravo glavni uzrok nemogućnosti mnogih porodica da obezbede "odgovarajuću zaštitu" svojim članovima s ometenostima.

²⁶ Podaci iz izveštaja "Prava deteta u Srbiji 2005. godine", CPD, Beograd, preračunati po srednjem kursu evra (85,9795 dinara), kursna lista broj 219 na dan 15. 11. 2005. Izvor - Narodna banke Srbije.

Zakon o finansijskoj podršci predviđa i ostvarivanje prava naknade toškova boravka u predškolskoj ustanovi roditeljima dece sa smetnjama, kao stimulaciju ostanka dece u porodici, ali je samo njihovo uključivanje u predškolsko obrazovanje ostavljeno dobroj volji uprave i vaspitača. Postoje tri moguća oblika preškolskog i osnovnoškolskog obrazovanja u Srbiji (specijalne obrazovne institucije, specijalna odeljenja i grupe u okviru redovnih obrazovnih ustanova i obrazovanje u redovnim odeljenjima i gupama), međutim, nepostojanje preciznih regulativa, podele nadležnosti i odgovornosti, dovodi do rezultata navedenog u državnom izveštaju: samo 15% dece sa smetnjama je u specijalnim školama, a manje od 1% dece sa smetnjama je u vrtićima.

U najtežim slučajevima invalidne dece obezbeđuje se institucionalna zaštita. Ove ustanove su specijalizovane prema invaliditetu i prema zakonu, obezbeđuju deci zbrinjavanje, vaspitanje, obrzovanje i zdravstvenu zaštitu, kao i radno angažovanje u skladu sa njihovim sposobnostima i stručni rad u ublažavanju posledica ometenosti.

Iskustvo aktivista Inicijative za inkluziju VelikiMali iz mnogobrojnih poseta pomenutim institucijama govori da su zaključci iz izveštaja organizacije Mental Disability Rights International "Mučenje kao lečenje" da "bebe, deca, i odrasli s posebnim potrebama ostaju zatvoreni u institucijama celog života, u lošim uslovima koji mogu biti opasni po život, i koji nanose fizičku i mentalnu patnju", da se "fiksiranje koristi umesto lečenja ili nege u slučaju samopovređivanja" i konstatuje da "nedostatak rehabilitacije i medicinske nege", odnosno da su mnogi korisnici "ostavljeni da čame godinama u stanju potpune neaktivnosti", sa "malo ili ni malo ljudskog kontakta" i predstavljaju listu pravih problema. Velika novčana sredstva potrošena su u periodu 2000-2003. uglavnom na arhitektonske adaptacije, dok se pogramski i idejno nije promenilo gotovo ništa. Preovlađujući medicinski model pristupa deci sa smetnjama svodi ih na njihovo lično svojstvo, odnosno teškoću, naponi su usmereni na "popravljanje" stanja u kojem je dete, dok je o prihvatanju različitosti i omogućavanju jednakih prava svoj deci još uvek malo reči.

Preporuke:

Država treba da:

- Uspostavi metodologiju za procenu potreba ranjivih grupa - dece i odraslih, i u skladu sa identifikovanim potrebama doneti strateške i akcione planove razvoja usluga na republičkom i lokalnom nivou. U tu svrhu neophodna je izrada strateških planova koji će utvrditi pravce razvoja sistema za duži vremenski period (tri do pet godina), kao i operacionalizaciju strateških planova u formi akcionih planova, odnosno definisanje konkretnih koraka;
- Definiše i uvede kodeks prakse u sistem socijalne zaštite, kojim bi se afirmisali opšti etički principi i unapredio standard profesionalnog ponašanja, etičke i profesionalne odgovornosti;
- Reformiše komisije za kategorizaciju;
- Obezbedi ravnopravni status svih davalaca usluga podrške osobama sa smetnjama kroz finansiranje prava i sistem akreditacija i licenci, nezavisno od toga da li su u pitanju javne službe, privatne, ili nevladine organizacije.

b) Prava deteta nevoljnih migranata/kinja (član 22)

Usled oružanih konflikata na teritoriji bivše Jugoslavije postoji mnogo dece izbeglica i interno raseljenih lica koje se suočavaju s ozbiljnim problemima.

2005. godina (podaci UNHCR)

- *Izbeglice*: 104,246 (73,43% iz RH; 26,42% iz BIH), od toga 11,3% dece (od 0 do 17) - registracija 2004/2005;
- *Raseljeni*: 207,554, od toga 25,87% dece (od 0 do 17);
- *Povratnici iz Zapadne Evrope*: oko 50,000 do 100,000, ne zna se broj dece.

U izveštaju Vlade Republike Srbije ne pominju se deca raseljenih lica i deca povratnika iz zapadne Evrope iako je u pitanju više od 50.000 dece.

Deca iz navedenih grupacija, odnosno njihova prava su višestruko ugrožena. Oni teže ostvaruju, ili uopšte ne ostvaruju i pravo na zdravstvenu zaštitu i pravo na obrazovanje, imaju lošiji životni standard.

- U anketi Grupe 484 s povratnicima 74,2% ispitanika je izjavilo da ostvaruje pravo na besplatnu zdravstvenu zaštitu. S druge strane 25,8% tvrdi da ne ostvaruje pravo na besplatnu zdravstvenu zaštitu. Neka deca povratnika nemaju zdravstvenu knjižicu i zavisi samo od dobre volje lekara da li će ih primiti na pregled.

- Mnogi od intervjuisanih povratnika žive u nehidijenskim naseljima, tako da je 75,8% izjavilo da ima zdravstvene probleme u porodici, a 51,6% je reklo da im je potrebna pomoć u vezi sa zdravstvenom zaštitom.
- Prema procenama i dostupnim podacima, preko 120.000 ili oko 25% izbeglica i interno raseljenih lica spada u kategoriju siromašnih, što je dva i po puta više u odnosu na domaće stanovništvo.
- Identifikovani su obrazovni problemi u vidu pada uspeha učenika iz pojedinih predmeta u odnosu na prethodnu godinu, razlike u nastavnim planovima i programima i nepoznavanja ćirilicnog pisma.²⁷
- Druga grupa istraživanja ukazuje na duhovnu i materijalnu osiromašenost porodica u izbeglištvo i smanjenje njenih protektivnih kapaciteta.²⁸
- Školski sistem je imao teškoća da odgovori na povećan priliv učenika adekvatnim brojem nastavnika, pedagoškim sredstvima i opremom i programima sistematske podrške, prvo da se adaptiraju, a zatim da nastave sa školovanjem bez većih poteškoća.²⁹

Preporuke:

Država treba da:

- Vodi evidenciju o deci sve tri podgrupe: raseljenoj, izbegloj i povratničkoj deci; i da ti podaci budu dostupni na sajtovima nadležnih državnih institucija;
- U potpunosti poštuje odredbe UN Konvencije o statusu izbeglica i UN Vodeće principe o internom raseljenju, a koje se odnose na decu. Iako UN Vodeći principi, spadaju u tzv. „meko pravo” i smatraju se preporukama državama, ukazujemo na značaj Principa br. 4 koji ustanovljava opštu primenu ovog dokumenta na sva interno raseljena lica, jasno utvrđujući da godine ne mogu biti razlog njegove neprimene;
- Svu decu povratnika treba uključiti u sistem zdravstvene zaštite registrovanjem i obezbeđivanjem odgovarajućih dokumenata;
- Odredbe UN Vodećih principa o interno raseljenjima primeniti i na decu povratnika koja se nalaze u statusu internog raseljenja, a naročito važan Princip br. 19 koji preporučuje hitnu zdravstvenu zaštitu bolesnih raseljenih lica i pristup službama koje mogu pružiti psiho-socijalnu podršku.

²⁶ Istraživanja obrazovne i socijalne integracije dece u izbeglištvo bila su usmerena na tri grupe problema: (1) karakteristike izbegle dece i njihova integracija u školski sistem; (2) obeležja porodičnog funkcionisanja izbegle dece; i (3) odgovor školskog sistema na situaciju izbeglištva. Istraživanje koje su uradili Milanović-Nahod i Šaranović-Božanović, 1993

²⁷ Istraživanje koje su sproveli Lazarević i Trebješanin, 1997; Piorkowska-Petrović, 1993, 1997; Puckering 1997.

²⁸ Lazarević i Trebješanin, 1997; UNICEF, 2001.

c) Iskorišćavanje dečjeg rada i prostitucija (član 32)

Pouzdatih podataka o rasprostranjenosti najtežih oblika zloupotrebe dečjeg rada nema, jer ne postoji jedinstven sistem evidentiranja i praćenja. Sami oblici neprepoznavanja dečjeg rada govore o tome da se sama država ne može izboriti ovim problemom.

U istraživanju *Dečji rad u Srbiji* Centra za prava deteta konstatuje se da postoje indicije da su najteži oblici dečjeg rada prisutni u ruralnim sredinama, gde u okviru porodičnog poljoprivrednog domaćinstva deca obavljaju teške poljoprivredne poslove. U istraživanju je navedeno još nekoliko oblika zloupotreba dečjeg rada: prošnja, podvođenje, dečija prostitucija i dečija pornografija.

Prema podacima UNICEF-a iz 2005. deca u periodu između 5-11 godine deca rade najmanje jedan sat ekonomskog rada ili 28 sati kućnog rada nedeljno. Deca na uzrastu 12-14 godina najmanje 14 sati ekonomskog rada ili 28 sati kućnog rada nedeljno. 4% dece u periodu između 5-14 godina su uključena u dečji rad većinom neplaćeno i u okviru familijarnog biznisa. Takođe postoji velika povezanost između dečijeg rada i sredine u kojoj dete živi. Deca koja žive u ruralnim sredinama su dvaput više uključena u dečji rad (6%) nego deca u urbanim sredinama (3%). To govori o iskorišćavanju dece na selu na teškim fizičkim poslovima (poljoprivredni radovi, nošenje gajbi na pijaci...). Najsiromašnija deca i deca iz Romskih naselja su najviše uključena u dečji rad. Oblik je isti, to je uglavnom neplaćeni posao ili familijarni biznis.

CPD, CIM i STC su sprovedi u 2007. godini istraživanje među decom ulice "DECA GOVORE" koje je obuhvatilo 81 dece i mladih, 64 muškog pola i 17 ženskog pola do 18 godina starosti među kojima se pominju oblici dečjeg rada kao što su prošnja, sakupljanje sekundarnih sirovina, krađa, pružanje usluga (pranje stakla na semaforima, prodaja sitnih stvari u restoranima i barovima...) a koja se odnose na gore pomenute ispitanike. Najupadljivija aktivnost je prošnja, kojom se bavi oko 70% ispitivane dece. Deca između 7-18 godina u grupi od 5-15 se najčešće bave pranjem prozora na semaforima. Mladići između 15-24 godina na ispitivanom uzorku se uglavnom bave fizičkim poslovima po veoma nezaštićenim i nestabilnim uslovima. Deca i mladi na ulici znaju za decu koja su eksploatisana i koja su pod kontrolom odraslih osoba.

"Kad izadeš na ulicu moraš da radiš nešto, da li je to neki, rad, građevina, uglavnom, moraš nešto da radiš, na ulici ne možeš da živiš od vazduha ..." (Toma, 16) - "Deca govore".

"Mnogo nas brate ima. Većina zbog roditelja. Nekima su roditelji bolesni, nekim nisu, neke roditelji lično primoravaju da skupe pare. Ako ne dones, onda ga pošalju napolje..." (Toma, 16) - "Deca govore".

"Ucenjivala me, ti živiš pod mojim krovom, ja te hranim. Ti moraš i ti nešto da doneseš u ovu kuću...." (Sanja, 16 godina, od 10 na ulici) - "Deca govore".

Za poslednje tri godine CIM sprovodi terenski rad na ulicama Beograda, terenski radnici su stupili u kontakt sa 230 dece koja žive i rade na ulici. Od avgusta 2007. otvoreno je prvo svratište za decu koja žive ili rade na ulici i do danšnjeg dana svratište je posetilo 175 dece i mladih, 36 devojčica i 139 dečaka. Od ukupnog broja dece koja je posetila svratiste njih 43 i živi i radi na ulici. Njih 108 samo radi na ulici, a živi sa svojom porodicom. Dece koja povremeno žive na ulici ima 26. Od ukupnog broja dece 95 je mlade od 18 godina. Pretpostavljamo da je ovaj broj veći ali s obzirom da većina njih nema matični broj i ne zna svoju godinu rođenja, tačan podatak ne posedujemo.

NVO JAZAS je početkom 2005. godine u okviru projekta "Snaga prevencije" ispitivao potrebe kod seksualnih radnica/radnika na ulicama Beograda. Rezultati istraživanja ukazuju da je situacija, kada je u pitanju maloletnička prostitucija, alarmantna, prava deteta se svakodnevno ugrožavaju. Istrraživanjem je obuhvaćen 101 ispitanik, od čega 55 ili 83,17% žena, 11 ili 12,87% muškaraca, 4 ili 3,96% trans-seksualaca. U odnosu na godine života najveći broj ispitanika/ca je bio između 22 i 27 godina, s tim da je njih **8 ili 4,95% bilo maloletno a 3 ili 2,97% ispitanica su imale manje od 15 godina. Prvi seksualni kontakt na uzrastu do 15 godina imalo je 42 ili 56,76% ispitanika/ca. Od 16 do 18 godina imalo je 30 ili 40,54% ispitanika/ca** a samo su 2 ispitanika/ce ili 2,70% bilo punoletno kada je imalo prvi seksualni kontakt. Najveći broj maloletnih seksualnih radnika/ca, sa kojima je tokom istraživanja kontaktirano, živi u nekom vidu porodičnog okruženja, i u nekom periodu su bili na institucionalnom smeštaju. Takođe, tokom trajanja projekta "Snaga prevencije" *outreach radnici JAZASA* upoznali su značajan broj maloletnih seksualnih radnica/ka koje ovim istraživanjem nisu obuhvaćene. U kontaktima sa devojkama koje rade u seksualnoj industriji dobili smo informacije da je dosta maloletnih devojaka uključeno u seks-industriju na višim nivoima, iza zatvorenih vrata, i do njih je jako teško doći. Visoka brojka maloletničke prostitucije onemogućava nam da sagledamo u kojoj meri prava deteta nisu ispoštovana.

Preporuke:

Država treba da:

- Razvije konkretne mere i aktivnosti za prevenciju iskorišćavanja dečijeg rada i eksploataciju ugroženih grupa: dece Roma, dece koja ne žive sa svojim porodicama, dece koja rade i dece koje žive na ulici;
- Uspostavi univerzalne kriterijume i metode registrovanja ovih slučajeva.

d) Seksualno iskorišćavanje, otmica i trgovina decom (članovi 34 i 35)

Situacija u Srbiji

Iako ne postoji objedinjena baza podataka vođena po jedinstvenim kriterijumima, svi akteri uključeni u direktan rad sa žrtvama trgovine ljudima beleže porast udela dece u ukupnom broju žrtava trgovine ljudima, pri čemu dominiraju deca - državljani Srbije (87%) (ASTRA).

osnovni podaci:	2005	2006		2005	2006
NVO ASTRA	30,50%	45,45%	NVO ATINA	14,28%	38,60%
NVO Sklonište za žrtve trgovine ljudima - sklonište	21,50%	50,00%	Služba za koordinaciju zaštite žrtava trgovine ljudima	20,70%	58,90%

Tabela 1. Procenat dece u ukupnom broju identifikovanih žrtava trgovine ljudima

Deca su najčešće predmet trgovine u svrhu seksualne eksploatacije, uključujući i prinudnu udaju, kao i u svrhu prinudnog prosjačenja, često u kombinaciji sa seksualnom eksploatacijom. Vlada Republike Srbije je decembra 2006. godine usvojila Strategiju za borbu protiv trgovine ljudima, ali do danas nije donet Nacionalni plan akcije. Nažalost, Strategija ne daje poseban osvrt na trgovinu decom.

U Srbiji postoji jedan SOS telefon (NVO ASTRA) i dva skloništa za žrtve trgovine ljudima (NVO Atina i NVO Savetovališta protiv nasilja u porodici).³⁰ Nažalost, ne postoji specijalizovano sklonište za decu žrtve trgovine ljudima, i ako se dete ne vrati u porodicu (deca često odbijaju da se vrate u porodicu ili porodica nije spremna da ih primi), ono biva smešteno ili u sklonište za odrasle ili u neku od institucija za brigu o deci bez roditeljskog staranja. U ovim institucijama ne postoje specijalizovani programi reintegracije. Zbog svega toga, deca često ostaju na ulici zato što ne postoji adekvatno rešenje za njihov smeštaj i zbrinjavanje.

Poslednjih godina su organizovani brojni treninzi za stručnjake koji u svom radu imaju dodira sa žrtvama trgovine ljudima, ali to je i dalje nedovoljno. Početkom 2004. godine, osnovana je Služba za kordinaciju pomoći žrtvama trgovine.³¹ Nažalost, ni u okviru ovog državnog tela ne postoje posebni mehanizmi i procedure za rad sa decom.

Prevenijom problema trgovine ljudima u Republici Srbiji se bave isključivo nevladine i međunarodne organizacije uz podršku stranih donatora. Do sada su sprovedene dve

³⁰ Sva tri programa su finansirali isključivo strani donatori, a od juna 2006. godine Vlada Republike Srbije učestvuje sa 75.000 evra u finansiranju skloništa (za odrasle, ali u koje se smeštaju deca žrtve trgovine ljudima) koje vodi NVO Savetovališta protiv nasilja u porodici (ostatak sredstava obezbeđuje austrijski donator).

³¹ Služba je osnovana pri Ministarstvu rada i socijalne politike Republike Srbije

medijske kampanje usmerene na borbu protiv trgovine decom.³² Nažalost, mediji su zainteresovani za temu trgovine decom uglavnom vezano za konkretan slučaj, o čemu pišu senzacionalistički i bez istraživačkog pristupa, često ne vodeći računa o zaštiti identiteta deteta. Državni organi se uglavnom rado odazivaju na pozive NVO i međunarodnih organizacija da uzmu učešće u preventivnim aktivnostima, ali za sada sredstva iz budžeta Republike Srbije u cilju prevencije trgovine decom nisu izdvojena.

Propisi

Krivično delo *trgovina ljudima* uvedeno je u krivično zakonodavstvo Republike Srbije 2003. godine (član 111b KZ RS), a izmene su učinjene Krivičnim zakonikom koji je stupio na snagu 1. januara 2006. godine. Trgovina ljudima je zabranjena članom 388, a ako je krivično delo učinjeno protiv lica mlađeg od 18 godina, učinilac će biti strože kažnjen. Međutim, zabrinjava činjenica da je u odnosu na prethodni zakon, minimalna kazna za trgovinu decom smanjena sa pet na tri godine zatvora, uprkos permanentnom porastu broja dece među identifikovanim žrtvama trgovine ljudima. Isto tako, zakonik eksplicitno ne predviđa otmicu kao način izvršenja dela. Zakonodavac je kao posebno krivično delo inkriminisao trgovinu decom radi usvojenja, ali se ovde zaštita pruža samo deci do 14 godina starosti. Seksualna iskorišćavanje i seksualno zlostavljanje dece je sankcionisano kroz niz krivičnih dela.³³ Kod dela koja nisu isključivo usmerena na zaštitu dece, činjenica da se dete ili maloletnik pojavljuju kao žrtve se tretira kao otežavajuća okolnost, a kazne su strože nego kada je žrtva odrasla osoba, dok neka dela imaju zaštitu dece i maloletnika za isključivi cilj. Krivični zakonik u članu 185 propisuje krivično delo prikazivanje pornografskog materijala i iskorišćavanje dece za pornografiju. Međutim, oštećeni ovim krivičnim delom mogu biti samo lica mlađa od 14 godina, što znači da je daleko najveća grupa dece koja se obično pojavljuju kao žrtve - lica između 14 i 18 godina, ostavljena bez zaštite. Osim toga, samo posedovanje i skladištenje dečje pornografije nije kažnjivo.

Preporuke:

Država treba da:

- Razvije Sistemski pristup suzbijanju trgovine decom i usvajanje Nacionalnog plana akcije za suzbijanje trgovine ljudima, koji će imati poseban osvrt na problem trgovine decom;
- Krivično pravnu zaštitu iz člana 185 i 389 Krivičnog zakonika koji propisuju kažnjavanje prikazivanja pornografskog materijala i iskorišćavanje dece za pornografiju, odnosno trgovine decom radi usvojenja proširi na lica do 18 godina;

³² "Trgovina decom - naša stvarnost" - ASTRA i Save the Children 2006 i "Spasimo decu od trgovine ljudima" - ASTRA i Save the Children 2005

³³ Silovanje (čl. 178), obljava sa detetom (čl. 180), obljava nad nemoćnim licem (čl. 179), obljava zloupotrebom položaja (čl. 181), nedozvoljene polne radnje (čl. 182), podvođenje i omogućavanje vršenja polnog odnosa (čl. 183), posedovanje pri vršenju prostitucije (čl. 184), prikazivanje pornografskog materijala i iskorišćavanje dece za pornografiju (čl. 185).

- Krivičnim zakonikom predvidi kažnjavanje i za samo posedovanje i skladištenje materijala koji sadrži dečju pornografiju;
- Poveća kazne za krivična dela u kojima su žrtve deca i pooštriti kaznenu politiku za ova dela;
- Sistemski reši problem urgentnog zbrinjavanja dece žrtva trgovine, uključujući i obuku hraniteljskih porodica, kao i intenziviranje obuke i senzibilizacije zaposlenih u institucijama dečje zaštite i uvesti posebne programe reintegracije za decu;
- Sistemski pristupiti radu na prevenciji trgovine decom, poželjno kroz školski sistem; intenzivniji rad na podizanju svesti dece i roditelja o problemu trgovine ljudima; kao i na podizanju svesti i adekvatnoj obuci lica koja rade sa decom, pre svega na polju prevencije;
- Usaglasiti Krivični zakonik sa Konvencijom o sajber kriminalu i implementirati već postojeći Zakon o organizaciji i nadležnosti državnih organa u borbi protiv visoko-tehnološkog kriminala u cilju suzbijanja dečije pornografije.

e) Pravo deteta na zaštitu od nezakonite upotrebe narkotika i psihotropnih supstanci (član 33)

Dostupnost droge najmladim generacijama

U srednjim školama, a posebno u završnim razredima osnovnih škola, sve više zabrinjava pojava narkomanije i to ne samo u većim gradskim centrima, nego i u manjim gradovima i mestima na teritoriji Republike Srbije. Razna istraživanja i ankete sprovedene u školama, ukazuju da veliki broj učenika proba drogu, najčešće iz radoznalosti. Najzastupljenija opojna droga u školskim sredinama je marihuana. Pored marihuane, u školama se sreću i sintetičke droge ekstazi i heroin.

Krajem 2006. godine, Zavod za bolesti zavisnosti sproveo je istraživanje u 25 beogradskih škola, radi utvrđivanja količine i vrste droga prisutnih u školskim dvorištima. Rezultati istraživanja ukazali su da su učenici 12 škola, koje se nalaze u užem gradskom jezgru, bili u kontaktu sa psihoaktivnim supstancama. Paralelno s ovim istraživanjem izvršena je anketa učenika drugog razreda, pri čemu je 78% učenika izjavilo da poznaje nekog ko koristi drogu, a 60% srednjoškolaca koji su probali drogu, to su učinili između 8 i 16 godine. Iako ova i slična istraživanja sprovedena poslednjih godina ne mogu sa sigurnošću da potvrde ocenu da školska deca i omladina sve masovnije i sve ranije bar probaju neku od opojnih droga, ona su ipak upozoravajuća jer ukazuju da droge u školskim dvorištima ima, a samim tim je i prisutan neposredan rizik od dolaska u posed i korišćenja ovih psihoaktivnih supstanci od strane dačke populacije.

Dosadašnja iskustva u radu sa "kategorijom zavisnika" i rezultati dobijeni izvršenom studijom Zavoda za bolesti zavisnosti u Beogradu potvrđuju sledeće:

- da se starosna granica početka zloupotreba psihoaktivnih supstanci progresivno spušta sve do najmlađeg uzrasta - sa 10-12 godina počinje se sa pušenjem cigareta i konzumiranjem alkoholnih pića, u 13 godini sa pušenjem marihuane, a od 14. godine sa uzimanjem ostalih tzv. "težih" droga;
- da je zloupotreba najizraženija u periodu adolescencije (od 12-26 godina);
- da je sve veći broj osoba koje prvi kontakt ostvaruju u postadolescentnom periodu (nakon 26. godine);
- da je sve veća dostupnost raznovrsnih droga na ilegalnom tržištu;
- prisutna je mogućnost nabavke legalnih droga bez kontrole i selekcije;
- demetropolizacija - sve je veći broj uživalaca iz drugih sredina, van gradova, pa čak i iz sela;
- decentralizacija - narkomanija nije karakteristična samo za uži centar grada, već se prenosi i na prigradska mesta i naselja;
- politoksikomanija - upotreba raznih vrsta droga;
- tabletomanija - upotreba raznih lekova sa sličnim svojstvima u kombinaciji sa alkoholom, što je naročito karakteristično za školsku omladinu;
- stepen informisanosti društva je nizak - roditelji i nastavnici su neinformisani o načinu prepoznavanja problema, manifestacijama, načinu i ustanovama kojima trebaju da se obrate za pomoć; deca i omladina su bolje informisana o vrstama droga i njihovoj ponudi na tržištu, ali je njihovo znanje opterećeno brojnim zabludama koje se odnose na njihovu opasnost, stvaranje zavisnosti, mogućnost i uspešnost izlečenja i drugo.

Problem

Dostupnost droge, a pre svega alkohola, duvana, sedativa i sličnih medikamenata je u velikoj meri posledica nepoštovanja u praksi pozitivne zakonske regulative u smislu zabrane njihove prodaje deci. Tako se npr. Zakonom o supstancama koje se koriste u nedozvoljenoj proizvodnji opojnih droga i psihotropnih supstanci uređuju uslovi za njihovu proizvodnju i promet i nadzor u ovoj oblasti radi sprečavanja zloupotrebe ili korišćenja u nedozvoljene svrhe (čl. 1). Takođe, s vim licima koja se bave trgovinom zabranjeno je da prodaju i služe alkoholna pića, kao i prodaja duvanskih proizvoda maloletnim licima, (čl. 8 Zakona o trgovini), piše u zakonu ali se ne primenjuje u praksi u najvećem broju slučajeva.

Preporuke:

Država treba da:

- Dosledno primenjuje zakonske propise, odnosno njihovo dalje usklađivanje sa međunarodnim normama i standardima;
- Usvoji nacionalnu strategiju prevencije narkomanije;
- Izgradi jedinstven sistem prevencije i suzbijanja zloupotreba u ovoj oblasti i ostvari punu operacionalizaciju nekih strateških dokumenata, poput: Strategije za razvoj i zdravlje mladih u Republici Srbiji, Strategije o kontroli duvana itd.

f) Maloletničko pravosuđe (članovi 39 i 40)**Ciljevi sistema maloletničkog pravosudnog sistema**

U Srbiji se od 1. januara primenjuje *Zakon o maloletnim učinocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica*. Tokom 2006. godine doneto je i 5 podzakonskih akata koji treba da omoguće lakšu primenu u praksi.³⁴ Međutim, Pravilnik o primeni vaspitnih naloga, novog zakonskog instituta koji treba da omogući skretanje sa klasičnog krivičnog postupka (u smislu njegovog nepokretanja, odnosno obustave) još uvek nije donet tako da profesionalcima stoje na raspolaganju samo rešenja predviđena zakonom, a u vezi primene načela oportuniteta bez intervencije, odnosno sa intervencijom.

Zakon u celini reguliše krivičnopravni položaj maloletnih učinioaca krivičnih dela, položaj punoletnih lica kada im se sudi za krivična dela koja su učinili kao maloletnici (a ispunjeni su uslovi koje predviđa ovaj zakon), položaj lica koji su krivično delo učinili kao mladi punoletnici (lice koje je u vreme krivičnog dela navršilo 18, a u vreme sudenja nije navršilo 21 godinu) kao i (posebnom celinom) položaj maloletnih lica.

Uzrasne granice krivične odgovornosti

Zakon o maloletnim učinocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica, kao sistemski zakon u ovoj oblasti, isključuje bilo kakav krivični postupak i primenu

³⁴Pravilnik o izvršenju vaspitnih mera posebnih obaveza, Pravilnik o kućnom redu Vaspitno popravnog doma u Kruševcu, Pravilnik o kućnom redu Kazneno-popravnog zavoda za maloletnike u Valjevu, Pravilnik o načinu vođenja evidencije o izrečenim vaspitnim merama i kazni maloletničkog zatvora i Pravilnik o načinu vođenja kontrolnika izvršenja vaspitnih mera. Sačinjeni su i Nacrt odluke i Pravilnika o radu Saveta za praćenje i unapređenje rada organa krivičnog postupka i izvršenje krivičnih sankcija prema maloletnicima čije se osnivanje od strane nadležnog ministra za pravosuđe i predsednika Vrhovnog suda Srbije očekuje tokom 2008. godine. Komisija za sprovođenje Nacionalne strategije za reformu pravosuđa imenovala je i Radnu grupu za izradu Nacrta zakona o izmenama i dopunama Zakona o maloletnim učinocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica u smislu njegovog usklađivanja sa novim Zakonikom o krivičnom postupku koji je stupio na snagu 2006. godine i čija se puna primena očekuje 1. januara 2009. godine.

krivičnih sankcija i mera prema deci (lica koja nisu navršila 14 godina). Takođe, zakon pravi razliku između mladih (uzrast od navršanih 14 do navršanih 16 godina) i starijih maloletnika (uzrast od navršanih 16 do navršanih 18 godina).

Najteža krivična sankcija koja se može izreći maloletniku (i to isključivo starijim maloletnicima) je **kazna maloletničkog zatvora**. Sve ostale krivične sankcije koje se mogu izreći maloletniku spadaju u grupu *vaspitnih mera*. Pored dominantnih vaspitnih mera Zakonom su po prvi put predviđene i mere koje nemaju karakter krivične sankcije i koje treba da omogućе skretanje sa klasičnog krivičnog postupka (uslovljeni oporunitet). Na taj način zakon polazi od načela supsidijarnosti primene krivičnih sankcija i davanja prednosti izvansudskim oblicima intervenisanja uz pristanak maloletnika, njegovih staratelja i u određenim slučajevima oštećenog.

Faze krivičnog postupka i maloletničko pravosuđe

U krivičnom postupku prezumpcija nevinosti predstavlja osnovno načelo i kao takva primenjuje se i prema maloletnicima. Pored ovog opšteg načela u krivičnom postupku prema maloletnicima, važe i određena posebna načela kao što su: načelo oporuniteta (novim zakonom prošireno na krivična dela zaprećena kaznom zatvora do pet godina ili novčanom kaznom, čl. 58), pravila o obaveznoj odbrani maloletnika, o izuzetnosti i ograničenom trajanju pritvora, o hitnosti ovih postupaka i rokovima koji su kraći u odnosu na one koji važe prema punoletnim učinocima krivičnih dela. Posebnu specifičnost predstavlja i procesna uloga organa starateljstva (čl. 53), odnosno specifična uloga suda u izvršenju vaspitne mere i njenoj kontroli. Niz odredaba zakona je osmišljeno u pravcu pune implementacije načela hitnosti u postupcima prema ovim licima. U smislu zaštite prava maloletnika ustanovljena je obavezna odbrana od strane branioca za maloletnike (isključivo advokata) od početka postupka i to za sva krivična dela (čl. 59). Zakonom je proširena i obaveza tužioca i sudije za maloletnike u smislu učešća u izvršenju i kontroli izvršenja vaspitnih mera. Takođe, prema pravilima Zakona o maloletnim učinocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica, maloletnik se isključivo poziva preko roditelja, odnosno zakonskog zastupnika, osim ukoliko to nije moguće zbog potrebe hitnog postupanja ili drugih okolnosti (čl. 54, st. 1). Ovim licima ne može se suditi u odsustvu i niko ne može biti oslobođen od dužnosti da svedoči o okolnostima potrebnim za ocenjivanje duševne razvijenosti maloletnika, upoznavanje njegove ličnosti i prilika u kojima živi (čl. 48 i čl. 50). Bez dozvole suda ne sme se objavljivati tok krivičnog postupka, ni odluke donesene u tom postupku, a u slučaju da takva odluka bude pozitivna ne smeju se navesti ime maloletnika i drugi podaci na osnovu kojih bi se moglo zaključiti o kome maloletniku je reč (čl. 55).

Postupke prema maloletnicima mogu sprovoditi samo specijalizovani policajci, sudije za maloletnike, tužioci za maloletnike i advokati s posebnim znanjem iz oblasti prava deteta i prestupništva mladih. O sticanju posebnih znanja stara se Pravosudni centar za obuku i stručno usavršavanje u saradnji s ovlašćenim ministarstvima Vlade Republike Srbije.

Ova institucija ima ekskluzivno pravo za izdavanje licenci za rad u sistemu maloletničkog pravosuđa.

Osnovni podaci o kretanju maloletničke delinkvencije

Broj maloletnih učinioca krivičnih dela u odnosu na broj punoletnih učinioca krivičnih dela opšteg kriminala je u konstantnom opadanju od 2005. godine u Republici Srbiji. Sa 12,4% 2004. godine (5.435), učešće broja maloletnih učinioca krivičnih dela u opštem kriminalitetu pada na 11,8% 2005. godine (5.242), 10,6% 2006. godine (4.782), odnosno 9,3% za prvih devet meseci 2007. godine (3.440). Podaci Republičkog zavoda za statistiku. Tako je npr. 2005. godine bilo ukupno izrečeno 2.234 (106 devojčica) krivičnih sankcija (mladim maloletnicima/cama 763 i starijim maloletnicima/cama 1.471), dok je u 2006. taj broj 1.566, od toga 71 devojčica (mladim maloletnicima/cama 490 i starijim maloletnicima/cama 1076).

Pravo na socijalnu reintegraciju

Nadležni organ starateljstva dužan je da tokom trajanja zavodske mere i kazne maloletničkog zatvora održava stalnu vezu sa maloletnikom, njegovom porodicom i ustanovom u kojoj se maloletnik nalazi kako bi se maloletnik i njegova porodica pripremili za vraćanje maloletnika u raniju socijalnu sredinu i njegovo uključivanje u dalji društveni život. Zakonom je predviđen i set mera pomoći maloletnom učiniocu krivičnih dela posle izvršenja zavodskih mera i kazne maloletničkog zatvora. Nadležni organ starateljstva, kako je zakonom propisano, dužan je da posle otpuštanja maloletnika sa izvršenja zavodske mere ili kazne maloletničkog zatvora posebno brine o maloletniku (naročito maloletniku bez roditelja, kao i o maloletniku čije su porodične i materijalne prilike nesredene). Ova briga podrazumeva naročito smeštaj, ishranu, nabavku odeće, lečenje, pomoć u sređivanju porodičnih prilika, okončanje stručnog osposobljavanja i zapošljavanje maloletnika. Problem predstavlja činjenica da se zakonske odredbe ne sprovode dosledno u praksi, kako zbog materijalnih ograničenja, tako i zbog nedostatka adekvatnih programa za reintegraciju.

Preporuke:

Država treba da stvori uslove na lokalnom nivou za praktičnu primenu vaspitnih naloga i alternativnih sankcija.

X

Kako je nastala Koalicija NVO i njen izveštaj

Republika Srbija/SCG/SRJ članica je Konvencije o pravima deteta ("Službeni list SFRJ-Međunarodni ugovori", broj 15/90 i "Službeni list SRJ", br. 4/96 i 2/97) i oba njena protokola, Fakultativnog protokola o prodaji dece, dečjoj prostituciji i dečjoj pornografiji ("Službeni list SRJ - Međunarodni ugovori" br. 22/02) i Fakultativnog protokola o učešću dece u oružanim sukobima ("Službeni list SRJ - Međunarodni ugovori", br. 22/02). Republika Srbija/SCG/SRJ preuzela je obavezu da, u skladu sa članom 44. Konvencije, podnosi Komitetu za prava deteta inicijalni i periodične izveštaje o načinu njene primene i poštovanju zagarantovanih prava deteta. U tom smislu pripremljen je i Komitetu za prava deteta 2007. godine Republika Srbija podnela je Inicijalni izveštaj o primeni Konvencije o pravima deteta za period 1992-2005. godine.

Na inicijativu Centra za prava deteta - Beograd u septembru 2007. pristupilo se stvaranju koalicije organizacija civilnog društva koje se u celosti ili delom bave pitanjem unapređenja, promovisanja i zaštite ljudskih prava i prava deteta. Koalicija je formirana nakon održanog petodnevnog seminara (od 10. do 14. septembra 2007) u organizaciji Centra za prava deteta i uz podršku regionalne kancelarije Save the Children Norway and Sweden i kancelarije UNICEF-a u Beogradu.

Koaliciju čini 17 NVO iz Srbije (bez Kosova i Metohije) koje su sačinile Izveštaj kao rezultat participativnog procesa svih članova koalicije, za razliku od državnog izveštaja u čijoj izradi organizacije civilnog društva nisu aktino učestvovala, tj. država je prosto preuzela neke podatke pojedinih NVO.

Alternativni izveštaj predstavlja ocenu stanja prava deteta na zakonodavnom nivou i praksi u Republici Srbiji, iz ugla dece i organizacija civilnog društva. U izradi Izveštaja NVO korišćeni su podaci i rezultati istraživanja domaćih i međunarodnih nevladinih organizacija, rezultati istraživanja koje je podržala kancelarija UNICEF-a u Beogradu, podaci Republičkog zavoda za statistiku, odnosno podaci resornih ministarstava Vlade Republike Srbije.

Izveštaj ne sadrži ocenu stanja prava deteta na Kosovu i Metohiji jer NVO koje su učestvovala u njegovoj izradi nisu bile u prilici da dođu do relevantnih podataka. Imajući navedeno u vidu obraćamo se Komitetu sa molbom da iste zatraže od međunarodnih tela i organizacija koje imaju odgovarajuća ovlašćenja na Kosovu i Metohiji.

XI

Učešće dece u procesu izveštavanja - Prava deteta u Srbiji iz dečjeg ugla -

Imajući u vidu činjenicu da pored države (vlade), nevladinih organizacija, nezavisnih institucija i međunarodnih organizacija i deca imaju mogućnost da Komitetu za prava deteta podnesu izveštaj o stanju prava deteta u Srbiji, Centar za prava deteta (u daljem tekstu Centar) je inicirao oformljavanje koalicije dece/mladih koja će učestvovati u izradi dečjeg izveštaja. Voden participativnim modelom Centar je u saradnji sa članovima grupe DX (grupa dece i mladih koja aktivno deluje u okviru Centra počev od 1997. godine) učestvovao u formiranju kolacije dece - mladih.

Članovi DX-a su uz širok konsultativan proces pomogli u identifikaciji budućih članova koalicije. Kao potencijalne članove koalicije sama deca su prepoznala da je veoma važno da se među članovima koalicije pored dece koja dolaze iz opšte populacije (osnovne, srednje škole, omladinske organizacije) uključe i marginalizovane grupe dece (deca sa smetnjama u razvoju, deca Romi, deca koja žive i rade na ulici). U saradnji sa partnerskim organizacijama, ustanovama i institucijama, Centar i DX oformili su koaliciju koja čini grupu od 25 dece.

Članovi DX-a su u saradnji s predstavnicima Centra organizovali seminar "Prava deteta u Srbiji iz dečjeg ugla". Cilj seminara bio je da se kod dece izgradi kapacitet za samostalnu procenu stanja u pojedinim oblastima koje se njih neposredno tiču, kao i da se članovi koalicije osnaže za grupni rad.

Predstavnici koalicije izradili su upitnik čija sadržina je bazirana na oblastima koje deca smatraju važnim i koje se njih neposredno tiču. Pitanja koja su pokrivena upitnikom odnose se na opštu sliku o informisanosti i znanju dece o njihovim pravima, koliko su prava koja su garantovana deci važna za njih, kako vide ulogu odraslih u ostvarivanju prava deteta i kako vide svoju ulogu u ostvarivanju svojih prava. Takođe, jedno od važnih pitanja sadržanog u upitniku odnosi se i na ostvarivanje garantovanih prava u odnosu na državu/vladu, školski sistem, roditelje/staratelje i vršnjake.

U saradnji s partnerskim organizacijama Centra, koje su uključene u izradi Izveštaja nevladinih organizacija o stanju prava deteta u Srbiji distribuiran je upitnik na celokupnoj teritoriji Republike Srbije obuhvatajući sledeće gradove: Subotica, Zrenjanin, Novi Sad, Vrbas, Novi Bečej, Beograd, Užice, Kragujevac, Niš, Novi Pazar, Pirot, Aleksinac, Kraljevo, Zaječar, Požega, Vrnjačka Banja.

Istraživanje je sprovedeno na uzorku preko 1000 dece (osoba do 18. godine starosti), na kome se bazira izveštaj dece o sprovođenju Konvencije o pravima deteta u Srbiji.

Pored pomenutog istraživanja koje predstavlja odraz trenutnog stanja, izveštaj obuhvata i prethodna istraživanja i iskustva članova koalicije.

Izveštaj dece o sprovođenju Konvencije o pravima deteta pisan je kao poseban dokument i biće dostavljen Komitetu za prava deteta.

Aneks I

Ukratko o članovima Koalicije

Centar za prava deteta, Beograd

Centar za prava deteta je nestranačka, neprofitna i nevladina organizacija čiji je osnovni cilj ostvarivanje Konvencije o pravima deteta. To znači da su aktivnosti Centra usmerene na uvođenje i primenu takvih zakona, politike i prakse koji omogućavaju unapređenje dobrobiti deteta, zaštitu njihovih prava i njihovo puno učešće u društvu.

Centar je osnovan 1997. godine sa sedištem u Beogradu, a svoju delatnost ostvaruje na teritoriji Srbije u saradnji s drugim nevladinim organizacijama, ustanovama i institucijama, decom i mladima, kao i zainteresovanim pojedincima. Kao rezultat šire saradnje i razmene, Centar je član nekoliko regionalnih i međunarodnih mreža.

Centar za prava deteta, Užice

CPD Užice nestranačka, neprofitna i nevladina organizacija osnovana 1998. Misija Užičkog centra za prava deteta je unapređenje položaja deteta u društvu u skladu sa principima i pravima definisanim Konvencijom o pravima deteta. Neke od aktivnosti CPD Užice su treninzi, seminari, zastupanje, osnaživanje dece i mladih za preuzimanje aktivne uloge u društvu. CPD Užice je realizovao preko 60 projekata u proteklih 10 godina.

Romski kulturni centar - Vranjska Banja

Cilj organizacije je integracija Roma u lokalnu zajednicu uz očuvanje nacionalnog identiteta kroz edukaciju i promociju ljudskih prava. Naznačajnije aktivnosti RKC su obrazovanje, stanovanje, zapošljavanje, zdravstvo, informisanje, kultura, ljudska prava, itd. Neki od sprovedenih projekata RKC su "Deca su naša budućnost", Romski obrazovni centri - kompenzaciona nastava, Mladi aktivisti, Unapređenje zdravstvenog statusa Roma na jugu Srbije, Zimska pomoć i Pomoć žrtvama holokausta.

Društvo za zaštitu i unapređenje mentalnog zdravlja dece i omladine

Društvo za zaštitu i unapređenje mentalnog zdravlja dece i omladine osnovano je u oktobru 1996.g. kao neprofitna nevladina organizacija. Već januara 1997.g. priključuje se Projektu za decu Jugoslavije koji je pokrenuo Fond za otvoreno društvo. Društvo od

samog početka nudi mladima svih uzrasta da uz njegovu pomoć steknu nove veštine i znanja. Istovremeno, naš cilj je i da im omogućimo da iskuse prednosti i izazove zajedničkog življenja u zdravijem, demokratičnijem društvu i da podržimo i podstaknemo stvaranje dobrih, kreativnih odnosa s lokalnom zajednicom.

Dugoročni ciljevi projekta su: ostvarivanje doprinosa u sveukupnim procesima izgradnje modernog demokratskog društva, i podsticanje uključivanja relevantnih nosilaca/aktera, primarno civilnog društva i lokalne zajednice, u promociji mirnog suživota.

Odbor za ljudska prava Valjevo

Odbor za ljudska prava Valjevo je nevladina organizacija, udruženje građanja osnovano novembra 1999. godine, čije je osnovno zanimanje i predmet interesovanja edukacija, promocija i zaštita ljudskih prava, razvoj civilnog društva, demokratizacija i uspostavljanje vladavine prava. Osnovne aktivnosti Odbora za ljudska prava Valjevo su ljudska prava, prava lica u ustanovama izolacije, ombudsman, izbeglice, humanitarne aktivnost, civilno društvo, razvoj demokratije i lokalne zajednice i konsalting usluge.

AMITY - Snaga prijateljstva

AMITY je nevladina organizacija osnovana 1999. godine. Misija organizacije je afirmacija porodice kroz programe psihosocijalne i edukativne podrške uz uvažavanje individualnosti pojedinca. Pažnja je usmerena na ugrožene porodice i pojedince, uključujući izbegličku, interno-raseljeničku i etničko manjinsku populaciju. Ciljevi organizacije su razvoj pozitivnog okruženja u kome će se više poštovati prava marginalizovanih, diskriminiranih i ugroženih pojedinaca, porodica i grupa, kroz realizaciju programa pomoći sa psihosocijalnim, edukativnim i pravnim komponentama.

Beogradski centar za ljudska prava

Beogradski centar je osnovan 1995. godine i od tada do danas prerastao je u jednu od najznačajnijih nevladinih organizacija u Srbiji. Beogradski centar za ljudska prava je nestranačko, nepolitičko i neprofitno udruženje građana zainteresovanih za unapređenje teorije i prakse ljudskih prava. Za Beogradski centar su vezani ljudi različitih profesija i profila - pravnici i advokati, sociolozi, ekonomisti, književnici, profesori, studenti i poslovni ljudi. Osnovni ciljevi Beogradskog centra su unapređenje znanja u oblasti ljudskih prava i humanitarnog prava, razvoj demokratije, uspostavljanje pravne države i građanskog društva u Srbiji i u ostalim državama nastalim na prelazu iz autokratije u demokratiju.

Forum civilne akcije Požega - FORCA

Forum civilne akcije Požega je nevladina, neprofitna organizacija osnovana jula 1999. godine. Ciljevi organizacije su unapređenje lokalne zajednice kroz aktivnosti posvećene promociji demokratije, principa civilnog društva i ljudskih prava, obrazovanje i podršku aktivnom građanstvu i pomoć izbeglim i raseljenim licima. U skladu sa misijom organizacije FORCA ima tri pravca delovanja i to: Razvoj civilnog društva - kao osnov

za razvoj i unapređenje svih segmenata društva; Razvoj ekologije i ekološke svesti u lokalnoj zajednici; Humanitarni i socijalni programi.

Grupa 484

Grupa 484 je osnovana 1995 radi podrške grupi od 484 izbeglih porodica koje su se smestile u Srbiji nakon operacije "Oluja" Hrvatske vojske u Krajini. Grupa 484 je neprofitna, nevladina organizacija koja osnažuje "prisilne migrante" (izbeglice, interno raseljena lica, azilante) da aktivno učestvuju u ostvarivanju svojih prava, a lokalno stanovištvo, posebno mlade, podstiče da prihvate i poštuju različitosti. Grupa 484 je posvećena vrednostima civilnog društva i promovisanju jednakosti i tolerancije. Zajedno sa lokalnim zajednicama, organizacijama, pojedincima, i mladima ove zemlje, rade na osnaživanju ljudi da preuzmu inicijativu i aktivno učestvuju u stvaranju demokratskog društva u kome se poštuju sva ljudska prava.

Asocijacija za borbu protiv side - JAZAS

Organizacija je osnovana 1991, trenutno ima oko 2000 članova. Ciljevi JAZAS-a su sprecavanje širenja AIDS-a; pomoć inficiranim virusom; pomoć u stručnom usavršavanju medicinskih radnika u borbi protiv AIDS-a. Aktivnosti organizacije su stalna kampanja za borbu protiv AIDS-a i za prevenciju širenja AIDS-a; edukacija edukatora; medijske kampanje, stvaranje mreže edukatora; međunarodna letnja škola - STOP AIDS. Edukativni seminari za zdravstvene radnike, novinare i prosvetne radnike; tribine - predavanja u osnovnim i srednjim školama i na fakultetima; publikovanje edukativnog materijala, deljenje kondoma, učešće na seminarima, kongresima i skupovima o AIDS-u. Interventni programi na području prevencije HIV/PPI za visoko rizične grupe za sidu (seksualne radnike).

CIP - Centar za interaktivnu pedagogiju

Centar za interaktivnu pedagogiju je stručno, nestranačko, nevladino i neprofitno udruženje građana, profesionalaca koji se bave obrazovanjem. Osnovan je 1998. g. u Beogradu i deluje na teritoriji Republike Srbije. Aktivnosti CIP-a su promocija interaktivnih metoda istraživanja i rada sa decom i odraslima; razvijanje programa predškolskog vaspitanja i obrazovanja dece i saradnja sa porodicom; razvijanje programa stručnog usavršavanja praktičara baziranih na interaktivnim metodama; integracija dece sa posebnim potrebama.

ASTRA - Akcija protiv trgovine ljudima

ASTRA je nevladina organizacija osnovana 2000. godine, koje je posvećena iskorenjivanju svih oblika trgovine ljudima, a naročito ženama i decom, kroz sveobuhvatan pristup rešavanju problema, a u cilju eliminisanja ovog specifičnog vida nasilja, afirmisanjem društva slobodnog od svih vrsta eksploatacije, nasilja, diskriminacije, ekonomskih i socijalnih nejednakosti. ASTRA svoje aktivnosti realizuje kroz četiri osnovna programa: Program prevencije i edukacije - SOS telefon i direktna pomoć žrtvama trgovine ljudima - Program umrežavanja - Program istraživanja i izveštavanja.

”VelikiMali” - inicijativa stručnjaka za pomoć deci sa posebnim potrebama i njihovim porodicama

Nevladina organizacija iz Pančeva, osnovana u aprilu 1999 godine. Glavni ciljevi organizacije su pružanje stručne pomoći i podrške deci sa posebnim potrebama u prevazilaženju ili olakšavanju smetnji u razvoju; uspostavljanje i očuvanje prihvatajućih odnosa u porodici i široj sredini u Pančevu; edukacija sredine u pravcu razvijanja tolerancije na različitost i prevazilaženja predrasuda; razvijanje mreže između postojećih institucija u Pančevu koje se bave ovom problematikom i povezivanje svih zainteresovanih za rad sa decom sa posebnim potrebama; unapređivanje znanja i veština stručnjaka u pružanju pomoći deci sa posebnim potrebama i njihovim porodicama. Aktivnosti organizacije su individualni rad sa decom i članovima njihovih porodica; organizovani rad u Centru za fizičko vaspitanje i na gradskom bazenu u cilju poboljšanja ukupnog psihofizičkog stanja deteta; muzikoterapija kao oblik grupnog rada sa roditeljima i decom sviranjem na mandolini i drugim instrumentima u muzičkim radionicama; Dečji vrtić u kojem deca sa posebnim potrebama mogu da se druže, uče jedna od drugih i socijalizuju se međusobno, kao i sa decom bez smetnji u razvoju.

Kulturno informativni centar ”Pralipe” - Pirot

Organizacija je osnovana 2001. godine. Ciljevi organizacije su edukacija i standardizacija svih životnih pitanja Roma; rad na bržem zapošljavanju Roma; aktivnosti na stambenom zbrinjavanju romskih porodica; organizovanje emisija o Romima na TV-u i radiju. Aktivnosti KIC ”Pralipe” su popis romske populacije u Pirotu; osvetljenje romskog naselja i komunalno sređivanje; projekat ”Edukacija za budućnost Roma” u saradnji sa Fondom za otvoreno društvo iz Beograda.

Centar za kreativni razvoj - Knjaževac

Centar za kreativni razvoj je nevladina, nestranačka i neprofitna organizacija sa sedištem u Knjaževcu, osnovana u oktobru 2004. godine kao deo projekta ”Jačanje nevladinog sektora u jugoistočnoj Srbiji”. Misija Centra je briga o mladima i njihovim potrebama, koja se ostvaruje kroz podršku, edukaciju, afirmaciju i organizovanje u kreativne svrhe, čime je Centar uključen u rešavanje problema mladih i omogućava njihovo aktivno učešće u javnom, otvorenom društvu. Aktivnosti Centara za kreativni razvoj su: Moj izbor je zdrav život, Imam kliker za..., Živeti zajedno, Transformacija sukoba i osnaživanje mladih.

Centar za integraciju mladih (CIM)

CIM je nevladino, neprofitno udruženje građana i građanki, osnovano 2004. godine u Beogradu, čiji je cilj da doprinese socijalnoj integraciji mladih ljudi, razvijanjem njihove samosvesti o važnosti njihovog aktivnog i konstruktivnog učešća u lokalnoj zajednici. CIM okuplja mlade ljude koji žele da učestvuju u društvenim promenama, koji veruju da se globalne promene ne mogu ostvariti bez promena na lokalnom nivou. Rade sa ubeđenjem da su mladi ljudi najvažniji faktor za ostvarivanje tih promena.

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

341.231.14-053.2(497.11)

342.726-053.2(497.11)

**PRIMENA Konvencije o pravima deteta u
Srbiji** / Koalicija nevladinih organizacija iz
Srbije ; [urednik Ivana Stevanović]. -
Beograd : Centar za prava deteta, 2008
(Beograd : Dedraplast). - 54 str. ; 20cm. -
(Izveštaji / [Centar za prava deteta])

Tiraž 300. - Napomene i bibliografske
reference uz tekst.

ISBN 978-86-83109-44-9

a) Права детета - Србија b) Деца -
Међународна заштита - Србија
COBISS.SR-ID 146563852